

تبیین تاثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه فرهنگی محله محور: واکاوی کیفی به روش فراترکیب*

مریم جنگ زرگری^۱ - اسماعیل کاووسی^{۲*} - حبیب صبوری خسروشاهی^۳

۱. دانشجوی دکتری سیاستگذاری فرهنگی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران.
۲. استاد گروه مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
۳. استادیار گروه علوم ارتباطات و علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۲۳ تاریخ اصلاحات: ۱۴۰۲/۰۷/۲۹ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۹/۰۶ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۲/۳۱

چکیده

کلان‌شهر تهران با تنگناهای متعددی در خصوص مدیریت بهینه سازمان فضایی شهر روبه‌رو بوده و رویکرد کنونی در مدیریت کلان و متمرکز آن، به دلیل عدم اتکاء به سازوکارهای محلی، مشارکت مردم و نظام‌های پایدار اکولوژیک محلی، به توسعه پایدار شهری منتهی نشده است. تحقیقات حاکی از آن است که مشارکت شهروندان در ایران و به‌خصوص در تهران دارای موانع ساختاری، اجتماعی- فرهنگی، سیاسی- مدیریتی، حقوقی و فضایی است. علی‌رغم موانع موجود، نقاط قوت و فرصت‌های زیادی نیز جهت ایجاد و تقویت مشارکت شهروندان در امور شهری وجود دارد. همچنین ضعف‌ها و تهدیدهای مشارکت از سوی شهروندان و مدیریت شهری، مشارکت را تحت تأثیر قرار داده است. هدف این مطالعه، ارائه مدل سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور است. به این منظور این پژوهش با رویکرد کیفی و ابزار فراترکیب، به ارزیابی و تحلیل نظام‌مند نتایج و یافته‌های پژوهش پیشین پرداخته است. در این روش با جستجوی کلیدواژه سرمایه اجتماعی و توسعه فرهنگی محله‌محور در پایگاه‌های اطلاعاتی گوناگون، در ابتدا ۲۱۵۱ مطالعه در بازه زمانی (۲۰۱۲-۲۰۲۲ میلادی و ۱۳۹۱-۱۴۰۱ هجری شمسی) یافت شد. از این تعداد، ۱۴۶۸ اثر از نظر عنوان، ۴۲۹ اثر از نظر چکیده و ۱۹۹ اثر از نظر متن با هدف و سوالات تحقیق حاضر همخوانی نداشتند؛ بنابراین این آثار کنار گذاشته شدند و تنها ۵۵ اثر که در زمینه سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور بودند و هم از نظر عنوان و هم محتوا با هدف و سوالات پژوهش حاضر هم‌راستا بودند، برای تحلیل به روش فراترکیب و ارائه الگوی سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور انتخاب شدند. با مطالعه و بررسی دقیق منابع نهایی شده، از هر کدام از منابع، مولفه‌ها و شاخص‌های سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور استخراج شد. در مجموع مدل سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور در ۲۸ مولفه و ۲۴۷ شاخص شناسایی و طبقه‌بندی شد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، توسعه فرهنگی، توسعه فرهنگی محله‌محور، مشارکت شهروندی.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان «سیاست‌گذاری فرهنگی و تبیین مدل کاربست سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور (مطالعه موردی: محلات شهر تهران)» است که با راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نفر سوم در سال ۱۴۰۳ انجام گرفته است.

** E-mail: ekavousy@gmail.com

۱. مقدمه

در محله اشاره کرد. وقتی شخصی از بیرون به این محیط می‌نگرد، عواملی از این دست در ذهن وی نقش می‌بندد، هرچند که ارتباط محدودی با این محیط داشته باشد، لذا تغییرات محله نباید این شاخص‌ها را کم‌رنگ کند (Bordi Anamoradnejad, Bouzari, and Hosseinidoušt 2013). زمانی که گرایش به شهرنشینی افزایش یابد همبستگی‌های اجتماعی کهن، سازمان‌نهادهای قدیمی و مشارکت همسایگی را ضعیف می‌کند که به بی‌تفاوتی اجتماعی می‌انجامد؛ تا حدی که فضاهای عمومی تهران، تغییرات سیاسی، اجتماعی و علمی در محلات آن، باعث کاهش اهمیت محلات برای تأثیر بر زندگی اجتماعی و فردی شهروندان شده است. یکی از علل اصلی افول هویت محله‌ای، می‌تواند سرعت نقل و انتقال مردم در تهران باشد که منجر به عدم امکان هر نوع برنامه‌ریزی و آسیب به هویت‌ها شده است (Rajabi 2012).

از دیدگاه برخی محققان، ورود سیاست‌زدگی به سیاست‌های اجتماعی و مدیریت شهری، مسائل شهری را از دید مدیران کم‌رنگ کرده است (Karimizadeh 2017). مشکلات مهمی در حوزه مدیریت بهتر سازمان فضاسازی شهر در کلان‌شهر تهران وجود دارد. برخی از این خلاءها ناشی از نادیده گرفتن سازوکارهای محلی، مشارکت مردم و نظام‌هایی است که به صورت پایدار در اکولوژیک محلی دیده می‌شوند و نتوانسته‌اند توسعه پایدار شهری را محقق کنند (Zabihi and Fouladi 2017). پژوهش‌ها نشان می‌دهد که موانعی بر سر راه مشارکت شهروندان ایرانی و به‌خصوص تهرانی وجود دارد که موانع سیاسی-مدیریتی، اجتماعی-فرهنگی، ساختاری، حقوقی و فضایی از آن جمله است. در عین حال، مزایا و فرصت‌های زیادی نیز وجود دارد که می‌تواند این مشارکت را ایجاد و بهبود نماید. از طرفی، خود مشارکت شهروندان و مدیریت شهری نقاط ضعف و تهدیدهایی دارد که مشارکت را متأثر می‌کند (Mousai and Razavi Elhashem 2018). از این رو، ضرورت دارد که تحقیقاتی پیرامون تحول نحوه مدیریت شهری و تمایل به مدیریت صعودی و کاربست توانمندی‌های منابع انسانی شهری صورت گیرد تا سیر توسعه شهری تهران بهبود یابد.

زمانی که شهروندان در اداره امور شهری مشارکت می‌کنند، کارایی را بهبود بخشیده، هزینه به سمت ترجیحات اجتماعی و طرح‌های بنیادین صرف می‌شود. این نوع مشارکت در راستای تمرکززدایی در مدیریت شهری، توسعه انسانی را افزایش داده و موجب تساوی و پیاده‌سازی عدالت اجتماعی-سیاسی می‌شود. مشارکت در شرایط امروزی در حوزه‌هایی چون کاهش بار تصدی‌گری سطوح ملی نسبت به برنامه‌های محلی، افزایش شهروندان آگاه، افزایش کیفیت با انجام امور، تهیه نیروی انسانی و مالی برای شهرداری‌ها، کاهش هزینه‌ها، افزایش بهره‌وری

ظاهر شهرهای ایران مشخصه‌های مشابهی دارند. به طوری که در اکثر آن‌ها توسعه شهر و کاربرد روزافزون خودروها، منجر به از هم پاشیدگی شاکله کهن آن شده است، به طوری که کالبد آن به شکلی نوین در بخش‌های مختلف به صورت نابرابر توسعه یافته است. نحوه ارزیابی محیط‌های شهری در ادوار امروزی به گونه‌ای است که هویت انسانی در آن‌ها نادیده گرفته می‌شود (Azimi Amoli and Ershadi Vahram 2017). بی‌نظمی شهرها که هر روز بیش‌تر هم می‌شود، در عین حال که بر شکل و تراکم شهری و رفت‌وآمدها تأثیر گذاشته، بر تعاملات اجتماعی شهروندان نیز تأثیر داشته است که حاصل آن، تقلیل تعلق خاطر مردم به این شهرهاست (Karimizadeh 2017).

برای این که تغییرات یک توسعه فرهنگی محله‌محور مورد پذیرش عمومی قرار گیرد، مستلزم خرسندی اجتماعی ساکنین و ارتقای کیفی شرایط اقتصادی شهروندان ساکن در محلات است (Rajabi 2012). این رویکرد و در عین حال، از بین بردن مشکلات مدیریت شهری، در صورتی واقع می‌شود که نگرش مدیریتی تغییر یابد، به طوری که از قدرت تمرکززدایی شده و مشارکت مردم در محلات افزایش یابد (Safaipour 2017). حاصل این تلاش‌ها بهبود حس ایمان به خود میان شهروندان و فایده‌مندی در محله زندگی آن‌هاست. بنابراین همبستگی اجتماعی ماحصل ایجاد هویت محله‌ای و ارتقای مسؤولیت اجتماعی و از بین بردن بی‌نظمی محله خواهد بود (Khushfar, Khosravi, and Hosseinnejad 2018).

تحقیقات حاکی از این است که با توجه به وابستگی تغییرات اجتماعی به محلات در ایران، این محله‌محوری نتیجه مطلوبی بر مناطق مسکونی تهران ایجاد کرده است. پژوهش‌های دیگر نیز نشان می‌دهد که مشارکت و نظارت اجتماعی میان شهروندان در حد متوسط بوده و شرایط محیطی مبنای شکل‌گیری محله‌ها بوده؛ به طوری که هر محله واجد شخصیت و هویت اجتماعی مختص به خود است. از این رو هر محله، ساختار مستقل با جمعیت مختص به خود دارد که به طرح و برنامه ویژه نیاز دارد (Zabihi and Fouladi 2017).

۲. بیان مسئله

امروزه، برای تشخیص بخشی به محلات باید به مؤلفه‌های انسانی و کالبدی به صورت توأمان نگریست؛ برخی کنش‌ها در محلات برای سکنه آن معنادار بوده و معرف محلات در آن منطقه هستند. از جمله می‌توان به کم‌وکیف تعامل مردم با محله، زیست شبانه محله، نحوه آمد و شدها، جلوه‌های بیرونی دیدگاه‌ها، بینش و نمادهای شهروندان در محله، فعالیت‌های خاص و نحوه بهره‌برداری و مشارکت مردم در کاربست و حفظ محیط‌های پیرامون

۳. ادبیات پژوهش

۳-۱- سرمایه اجتماعی

این مفهوم که از عبارت محوری در این پژوهش است، مورد تأکید اندیشمندان در نگاه جدید به مدیریت و برنامه‌ریزی شهری است. برخی از تعاریف اندیشمندان جامعه‌شناسی در ادامه می‌آید.

و سهمیم کردن شهروندان در پذیرش مسؤولیت، اهمیت و ضرورت دارد (Fakhraei and Marzi 2017). اهمیت بالای تحقیق حاضر نیز بر همین مبناست. در این راستا تحقیق حاضر به دنبال ارائه الگوی مناسب است که از خلال رویکرد کیفی فراترکیب در کنار بررسی تحقیقات داخلی و خارجی در حوزه الگوی سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله محور انجام می‌شود.

جدول ۱: مفهوم‌شناسی سرمایه اجتماعی

ردیف	نام اندیشمند	تعریف
۱	بولن ^۱	در سال ۲۰۰۰ توسعه باهمستان‌های شهری را منوط به شکل‌گیری سرمایه اجتماعی دانسته و به این مهم اشاره دارد که سرمایه اجتماعی پیش‌نیاز فرآیند توسعه فضاهای جمعی و عمومی در محله‌های شهری است و بدون سرمایه اجتماعی توسعه باهمستان‌ها عملی نخواهد بود (Hajipour 2006).
۲	بورديو ^۲	ساخت تعهد اجتماعی که در شرایط ویژه به سرمایه اجتماعی قابل تبدیل باشد [...] و دوباره به عنوان منابعی بالقوه که به مالکیت دائمی شبکه بیش‌تر یا کم‌تر روابط بنیادی آشنایی یا شناخت دو جانبه مرتبط باشد (Pakseresht 2014). به عبارت دیگر سرمایه اجتماعی ارزش تعهد یا تماس اجتماعی است که از طریق شبکه اجتماعی تشکیل می‌شود. شبکه‌های اجتماعی وسایلی هستند که از طریق آن سرمایه اجتماعی ایجاد، ماندگار و کاربردی می‌شود. به طور خلاصه شبکه‌های اجتماعی سرمایه اجتماعی را منتقل می‌کنند. سرمایه اجتماعی به عنوان شبکه‌ای از روابط و دیعه‌های طبیعی یا اجتماعی نیست بلکه در طول زمان باید برای کسب آن تلاش کرد. به تعبیر او سرمایه اجتماعی محصول نوعی سرمایه‌گذاری است که به دنبال تثبیت یا بازتولید آن‌گونه روابط اجتماعی است که مستقیماً کوتاه‌مدت یا بلندمدت قابل استفاده هستند (Bourdieu 2001).
۳	پاتنام	سرمایه اجتماعی را به وجوه گوناگون سازمان اجتماعی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها که می‌توانند با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشند، تعبیر می‌کند (Putnam 2013).
۴	فوکویاما ^۳	عنصر اساسی سرمایه اجتماعی را هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی که به ایجاد و افزایش همکاری گروهی کمک می‌کنند، می‌داند (Fukuyama 2007). از نظر وی، سرمایه اجتماعی مجموعه هنجارهای موجود در سیستم‌های اجتماعی است که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و پایین آمدن سطح هزینه‌های تبادلات را شامل می‌شود. سرمایه اجتماعی در سطح خرد، «سرمایه اجتماعی شناختی» نام دارد و در رابطه با پدیده‌هایی مانند ارزش‌ها، نگرش‌ها، تعهدات، تعلقات و اعتماد موجود در سیستم اجتماعی سازمان است و سرمایه اجتماعی در سطح کلان «سرمایه اجتماعی ساختاری» که در رابطه با ساختارها و فرآیندهای مدیریتی همچون پاسخگویی مدیران و رهبران در قبال عملکردشان، شفافیت در تصمیم‌گیری و اقدام بر اساس کار گروهی، مشارکت و ارتباط است (Sadeghi Nesab 2017).

۳-۲- مشارکت شهروندی

لفظ مشارکت از نظر لغت‌شناختی به معنای دخالت و تجمع با هدفی معین است. در اصطلاح ذات اصلی آن را درگیری، فعالیت و تأثیرپذیری تشکیل می‌دهد. با محوریت این ماهیت، تعریف ذیل از سوی صاحب‌نظران مدیریت برای مشارکت تدوین شده است: «مشارکت، درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی، یکدیگر را یاری نمایند و در مسؤولیت کار شریک شوند» (Rezaie and Negintaji 2015). پیشینه مشارکت شهروندی به دهه‌های پایانی قرن بیستم باز می‌گردد. در این دوره یکی از اصول مهم نگرش و اندیشه برنامه‌ریزی و مؤلفه مهم حقوق شهروندی و تصمیم‌سازی

مردم‌سالارانه در دنیا را همین مشارکت عمومی شکل می‌داد. پژوهشگرانی چون سندرراک (۱۹۹۸)، هیلی (۱۹۹۲)، فورستر (۱۹۸۹) و سایرین، معتقد بودند که با توجه به نیازها و پذیرش اجتماعی باید برنامه‌ریزی‌ها از طریق مشارکت عمومی صورت گیرد. در حالی که رویکرد نزولی و تخصص‌محور رایج را نادیده می‌گرفتند. کشورهای دموکراتیک، به مشارکت شهروندی متعهد بوده و آن را بخش جدائی‌ناپذیر اخلاق برنامه‌ریزی و شرط اولیه توجیه آن می‌دانند و تا حدی اهمیت دارد که کینگ و همکارانش (۱۹۹۸) از شهروندان به عنوان بنیاد چهارم حکومت یاد می‌کنند (Daneshpour et al. 2017).

با نگاهی به دیدگاه‌های مختلف می‌توان دریافت که مشارکت شهروندی سطوح متعددی از مشارکت

معنای از بین بردن تابوی سلسله‌مراتبی در برنامه‌ریزی و دخالت کلیه طرف‌های ایجادکننده یا بهره‌بردار از برنامه، در شکل‌گیری و به اجرا گذاشتن آن است و در نهایت در اقدامات مشارکتی می‌بایست توافقات حداقلی به عنوان وجه اشتراک زیربنای اقدام کلیه مجریان برنامه تلقی شود (Azimi Amoli and Ershadi Vahram 2017). با هدف ثبات رشد محلات مناطق شهری، در انطباق با مقاصد راهبردهای کلان اقتصادی و اجتماعی، رویه محله‌محوری روشی جدید در مدیریت شهری است که بر اجتماعات محلی تأکید داشته و از آن به عنوان قسمت جدایی‌ناپذیر از مسأله تمرکززدایی یاد می‌شود (Fani 2013). اجرای سیستم محله‌محوری مستلزم آن است که مدیریت محلی و برنامه‌های اجرایی آن با رده‌های مافوق در ارتباط، هماهنگی و عدم تداخل باشد (Mousai and Razavi Elhashem 2018). یک برنامه‌ریزی محله‌محور به مردم گرایش دارد و شهروندان نقش محوری دارند. مشارکت‌جویانه، پاسخگو، کل‌نگر و به تمامی جوانب زیست شهروندان نظر می‌کند. مبنای آن توانمندی‌ها و فرصت‌های محلی است. البته به ظرفیت‌سازی نیازها هم توجه دارد (هرچند تنها محور نیست). به طوری که معاضدت و مشارکت دولت، بخش خصوصی و جوامع محلی (نظر به حکمرانی خوب شهری) رعایت می‌شود. هرگونه مداخله از سوی نهادهای بالادستی باید با ملاحظه ابعاد توسعه پایدار در حوزه‌های زیست‌محیطی، نهادی، اقتصادی و اجتماعی صورت گیرد. یکی از ویژگی‌های فعالیت برنامه‌ریزی پویایی و انعطاف‌پذیری است که این اقدامات را تبدیل به دیدگاهی فرآیندی و آموزش می‌کند (Mousavi 2008).

توسعه روزافزون شهرنشینی و ماهیت پیچیده موضوعات شهری ابرام و توجه برنامه‌ریزان و مدیران شهری به موضوع مشارکت پایین‌دستی و جنبه‌های محسوس حیات شهروندان را برانگیخته است (Friedman 2005). برنامه‌ریزی در بعد محلی از دیدگاه برنامه‌ریزان شهری، فرصتی مهم است که اهداف طرح‌های دولتی را پیش می‌برد و رشد را تقویت و مدیریت می‌کند (Singhal, Berry, and MCGreal 2009). هدف نهایی فرآیند مدیریت و برنامه‌ریزی شهری مشارکتی، فرآیند ایجاد محیط زیست سالم و بهترین محیط برای کلیه ساکنین است. در فرآیند غیرمتمرکز تصمیم‌گیری، با از بین بردن فرآیند اتخاذ سلسله‌مراتبی تصمیم‌نرولی، بر مدیریت محلی و مردم تکیه می‌شود و مبنای کار تعامل میان‌بخشی و روابط مشارکتی است که در آن نقش و مسؤلیت هر کدام از مشارکت‌کنندگان به طور دقیق مشخص می‌شود. طبق دیدگاه برنامه‌ریزی واسطه‌ای (۲۰۰۴، بریتانیا)، برنامه‌ریزی مشارکتی چنین تعریف می‌شود: ترکیبی از فرآیندها که در آن، گروه‌ها با گرایش‌های گوناگون در تعامل با یکدیگر، یک برنامه را تدوین و راجع به شیوه

ظاهر فریبانه (سطح حداقلی) تا مشارکت خودانگیخته (سطح حداکثری) را دربر می‌گیرد. بررسی‌ها حاکی از اجرای ابداعات و مکانیزم‌های عملی مشارکت شهروندی در کشورهای با سیستم‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی متفاوت است. لیکن کیفیت پیاده‌سازی و کمیت توفیق آن‌ها مشابهت ندارد؛ در حالی که اکثر کشورها نیز در ابتدای راه هستند. علی‌رغم تحقیقات متعدد در راستای یافتن معیارهای ارزیابی فرآیندها و برنامه‌های مشارکتی و در بعدی محدودتر با هدف شناخت محدودیت‌ها و ضرورت‌های پیاده‌سازی مشارکت عمومی، نواقصی چون قالب‌های کلی، موقت، غیررسمی و محدودی برای ارزیابی مشارکت عمومی دربردارند.

۳-۳- توسعه فرهنگی محله‌محور

در بعد جهانی، طی دهه‌های اخیر، سازمان‌ها و نهادهای بسیاری که در حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری فعال هستند، بینش مشارکتی را در راستای تشویق شیوه‌ای برای برنامه‌ریزی از پایین به بالا ترویج کرده‌اند و معتقد به اتخاذ تصمیم و یافتن راهکارهایی برای رفع مشکلات شهری طبق اجتماعات کوچک یا محلات شهری هستند. «جان فریدمن» مهم‌ترین نظریه‌پرداز است که در حوزه شهرسازی، بازبینی در تفکر برنامه‌ریزی و انتقال ابعاد کلان تصمیم‌گیری به ابعاد محلی و زندگی عادی را ضروری دانسته است (Hajipour 2006). برنامه‌ریزی محله‌محور، بر مهندسی اجتماعی پایبند است و جنبه‌های معین فضا- زمان در بعد محلی و کوچک را جایگزین نگرش کلان و مقیاس‌های ذهنی می‌کند و مقادیر قابل مدیریت و واحدهای ارگانیکی مشخص در سطح محلات شهری جایگزین بخش‌های مکانیکی و مدیریت‌ناپذیر کلان‌شهری نموده است. هدف این مدل شناسایی ذات خاص هر محله و منطقه شهری است که در ورای پیش‌فرض‌های توافقی کلان و رد حد شهرها، متوقف، نادیده گرفته شده است. مدیریت و برنامه‌ریزی صعودی، در این رویکرد، بر ارتقای ظرفیت، دیدگاه دارایی‌محور، محوریت‌بخشی به منابع انسانی و سرمایه‌های اجتماعی و مشارکت جمعی سکنه تکیه دارد (Hajipour 2006).

محله‌محوری و برنامه‌ریزی محله‌ای از این قرار است که گروه‌های متنوع دخالت یا منتفعین را گرد هم آورد تا در برنامه‌ریزی مشارکت کرده و به الزاماتی همگانی آن‌ها در پیش‌بینی برنامه‌ها توجه شود. هدف محل محوری در ورود به حوزه برنامه‌ریزی همین است. در این رویکرد چهار اصطلاح درگیر شدن محله، کارکرد مشارکتی، رهبری محله‌ای و دورنمای کامل راهبردی ارکان اصلی را شکل می‌دهد. رهبری محله‌ای را شوراها یا انجمن‌های محلی به عهده می‌گیرند؛ دورنمای کامل راهبردی باید چندبعدی باشد و مشکلات محیط زیستی، اجتماعی و اقتصادی محله را توأمان بسنجد، مشارکت محله به

و هماهنگ با آن نیز هست. در حالی که پست مدرنیسم، مخالف شالوده گرایی یا ماهیت گرایی است». هابرماساز دیدگاه دیگر معتقد است، طبق ضوابط اخلاقی و علمی درست (هنجارهای معتبر) جوامع می‌بایست مساعی و تمایل خود را برای دستیابی بدان و انطباق با آن صرف کنند. اگر این ضوابط تقویت شود، هم‌نوایی و همگرایی نیز ارزش می‌یابد و ترویج می‌شود. از منظر وی، استمرار گفتگوی توأم با باورهای عمیق، روشی به وجود می‌آورد که حقیقت اخلاق یا هنجارهای اخلاقی صحیح یا هنجارهای صحیح عدالت حاصل می‌شود. کلیه آحاد بشر قادر به پذیرش هنجارهای معتبر در گفتمان عملی در وضعیت آرمانی بیانی، خواهند بود. از خلال هنجارهای فوق، شکلی از اراده مردمی و تمایلات و خواسته‌های قابل تعمیم در جوامع انسانی ایجاد می‌شود که به ایجاد و گسترش همگرایی و هم‌نوایی بین ایشان می‌انجامد. در نتیجه، هنجارهای اخلاقی، با استفاده از فرهنگ و رویکرد فرهنگی، از درون تقویت شده و رفتارها را متعادل می‌کنند؛ ارزش‌های مبتنی بر تعدی و تفریط از بین رفته و عدالت فردی و اجتماعی محقق می‌شود. در ادامه بخشی از تحقیقات داخلی و خارجی که در حیطه موضوع انجام شده و در پژوهش حاضر نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند بررسی و ارزیابی می‌شوند.

اجرای آن موافقت می‌کنند (Azimi Amoli and Ershadi, 2017). دیگران در تعریف برنامه‌ریزی مشارکتی به فرآیند توانایی ادامه‌دار و یا پایایی تشریح و بررسی مشکلات، ایجاد و ارائه راه‌کار، پویایی منابع و کاربست آن‌ها در کلیه ابعاد ضروری اشاره می‌کنند، به طوری که مردم بر فرآیند رخ داده‌های مؤثر بر زندگی خود، مراقبت و کنترل داشته باشند (Peris, Acebillo-Baqué, and Calabuig 2011). برنامه‌ریزی مشارکتی تأثیرگذار نیز نوعی برنامه‌ریزی است که ساکنین بتوانند تصمیم بگیرند و حاصل برنامه‌ریزی را به وجود آورند و در کنار آن، توانمندی‌های اجتماعی و سیاسی را بالا ببرند. در این نوع برنامه‌ریزی، مشارکت شهروندان در مدیریت محلات شهر دیدگاهی حقیقت‌نگر در مواجهه با نواقص برنامه‌هایی است که دولت تدوین و اجرا کرده است. جامعه مدنی با نمایندگی شهرها وارد عمل می‌شوند و شخصیت فرهنگی جوامع را نشان می‌دهند. و از منظر گبروس (مورخ بزرگ)، در تمدن شهری، می‌توان شاهد قدرت، حرکت، سرعت و تماس بود. تعامل و گفتگوی فرهنگی در توسعه شهرها، هرگز با فرآیندهای اصالت‌گرایی، بنیادگرایی و عقل‌گرایی در تضاد نیست؛ به گفته برنشتاین: «این نوع گفتمان با استدلال‌گرایی، شالوده‌گرایی و ماهیت‌گرایی مخالف نیست بلکه در توافق

جدول ۲: تحقیقات داخلی و خارجی

عنوان تحقیق	نویسنده/ سال	نتایج
بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی در توسعه شهری؛ مطالعه موردی: شهر ایلام	صفایی‌پور (۱۳۹۶)	مشارکت مردمی در توسعه شهر ایلام دارای تأثیر مثبت و معناداری می‌باشد. همچنین، تعلق اجتماعی و میزان مشارکت آن‌ها، همبستگی و تعاملات مردمی، سطح رضایتمندی مردمی از زندگی‌شان و تمایل به مشارکت، جنسیت و تحصیلات در توسعه شهری ایلام تأثیر مثبت و معناداری دارد.
بررسی جامعه‌شناختی پیامدهای محله‌محوری و نقش آن در شکوفایی مدیریت در کلان‌شهرها	کریمی‌زاده اردکانی (۱۳۹۶)	احساس مسئولیت شهروندان بر محله‌محوری و پیامدهای آن تأثیر داشته و با القاء حس تعلق و هویت محله‌ای، طرح‌های توسعه محله به ویژه توسعه فرهنگی موفقیت بیش‌تری داشته است. همچنین، رضایتمندی اجتماعی مردم رابطه محکمی با پیامدهای محله‌محوری نشان داده است.
مدیریت شهری محله‌محور با رویکرد برنامه‌ریزی مشارکتی؛ نمونه: محله‌های شهری منطقه شهرداری تهران	عظیمی‌آملی و ارشادی وهرام (۱۳۹۶)	بین میزان مشارکت مردم و مدیریت محله‌های شهری رابطه وجود دارد و با دخالت دادن مردم در تصمیم‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی‌ها، مدیریت مطلوب و پایدار محله‌های شهری محقق می‌شود.
پیش به سوی شهر هوشمند و پایدار با استفاده از جلب مشارکت عمومی؛ مطالعه موردی: شهر وروکلاو	اولجینیکزاک ^۴ و همکاران (۲۰۱۹)	فناوری اطلاعات و ارتباطات در جلب مشارکت شهروندان نقش دارد. مدیریت شهری با استفاده از ارائه خدمات، اطلاعات و آگاهی به شهروندان به صورت هوشمند، می‌تواند ارتباط متقابل شهروندان با مدیران شهری در بخش‌های مختلف را تسهیل و تسریع نماید و به این ترتیب، با افزایش آگاهی، اعتماد، حساسیت و مسئولیت‌پذیری در شهروندان، تمایل آن‌ها به مشارکت در امور شهری هم در حیطه نقش و وظایف شهروندی و هم در حیطه داوطلبانه و فراتر از وظایف تعریف‌شده، افزایش دهند.

عنوان تحقیق	نویسنده/ سال	نتایج
نقش مشارکت شهروندان در پروژه‌های شهر هوشمند: درس‌هایی که از نروژ آموخته شده است	برنتزن و جانسن ^۵ (۲۰۱۶)	مشارکت شهروندان در شهرهای هوشمند سهل‌تر از شهرهای سنتی و غیرهوشمند است؛ همچنین اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی به شهروندان در زمینه مسائل و معضلات شهر، شیوه‌های رفع معضلات، مزایای طرح‌های توسعه شهری برای هر گروه از ذینفعان و غیره بر مشارکت شهروندان مؤثر است.
موضوعات اصلی برای افزایش مشارکت شهروندان در ایجاد آینده شهر	اسموردال ^۶ و همکاران (۲۰۱۶)	برنامه‌ریزان شهری به منظور جلب مشارکت شهروندان باید نیازها، چالش‌ها و علایق آن‌ها را شناسایی کرده و مورد آزمایش و ارزیابی قرار دهند تا در طرح‌ریزی‌های توسعه شهری بتوانند از آن‌ها استفاده کنند. شهروندان نیز با مشاهده این اقدامات و احساس مفید بودن نسبت به طرح‌های توسعه، تمایل بیش‌تری به مشارکت در توسعه شهری می‌یابند.

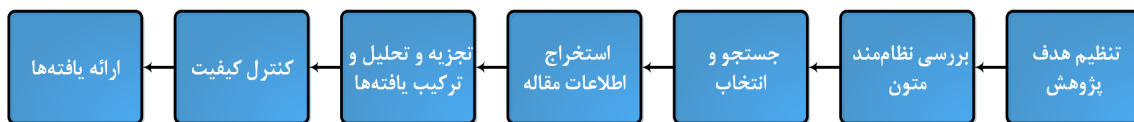
۴. روش‌شناسی پژوهش

۴-۱- روش فراترکیب

با رویکرد کیفی و با استفاده از راهکار فراترکیب در پژوهش حاضر، منابع علمی ارزیابی گردید. معمولاً تعداد مقالات و مستندات عملی مورد مطالعه از ۷۰ مورد تجاوز نمی‌کند. مطالعه مفهوم سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور اکثراً فرآیندی کیفی است و تا کنون الگوی

کاملی که همه ابعاد آن را پوشش دهد، صورت نگرفته است. در روش فراترکیب می‌توان رویکردی مناسب برای شناسایی و حصول ترکیبی جامع از عناصر و جوانب اصلی سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور به دست داد. حصول این نتایج با استفاده از رویکرد فراترکیب، محقق شد که از فرآیند هفت‌مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) پیروی می‌کند که مراحل آن در شکل ۱ نمایان است.

شکل ۱: فرآیند هفت‌گانه روش کیفی فراترکیب

(Sandelowski, Barroso, and Voils 2007)

۴-۲- گردآوری و ارزیابی اطلاعات

برای این که بتوان با استفاده از روش هفت‌مرحله‌ای فراترکیب سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) چارچوب اولیه‌ای برای این پژوهش به دست داد، مراحل اجرایی این روش طبق تحقیقات گذشته بدین شرح است: در نخستین

مرحله فراترکیب، سوال‌های پژوهش طرح می‌گردد. محدوده سوال‌ها در حوزه مورد علاقه نگارنده و در دنباله تحقیقات پژوهشگران پیشین است. ویژگی‌های اختصاصی این سوال‌ها در جدول نشان داده شده است.

جدول ۳: سوالات و متغیرهای تحقیق

پارامتر	سوال‌های پژوهش و نحوه‌ی پاسخگویی به آن‌ها
چیستی کار	سوال اصلی: - الگوی سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور با رویکرد فراترکیب چگونه است؟ سوال فرعی: - شرایط علی مؤثر بر سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور کدامند؟ - شرایط زمینه‌ای مؤثر بر سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور کدامند؟ - عوامل مداخله‌گر مؤثر بر سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور کدامند؟ - پدیده محوری سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور کدامند؟ - راهبردهای مؤثر بر سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور کدامند؟ - پیامدهای حاصل از استراتژی‌های مؤثر بر سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور کدامند؟

پارامتر	سوال‌های پژوهش و نحوه پاسخگویی به آنها
جامعه مورد مطالعه	پایگاه‌های داده همانند ساینس دایرکت، اشپرینگر، امرالد، سیج، ایسکو. نظایر آن برای مقاله‌های لاتین و پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی نظیر مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، مرکز اسناد و کتابخانه ملی ایران، پایگاه اطلاعات و نشریات کشور، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، پایگاه مرکز منطقه‌ای علوم و فناوری شیراز و نورمگز
بازه زمانی مطالعه	۱۳۹۱-۱۴۰۱ برای مطالعات داخلی ۲۰۱۲-۲۰۲۲ برای مطالعات خارجی
چگونگی یا روش مطالعه	بررسی موضوع آثار، شناسایی و یادداشت‌برداری نکات کلیدی، تحلیل مفاهیم، دسته‌بندی مفاهیم و مقوله‌های شناسایی شده

پیرامون سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله محور انجام شده است. آغاز این پژوهش مستلزم گردآوری منابع مطالعاتی از جمله مقاله‌ها، تحقیقات دانشجویی و پژوهش‌هایی است که اندیشمندان انجام داده‌اند. این مطالعات بر اساس تناسب با هدف پژوهش، دوره‌ای که مطالعه کرده‌اند و محدوده مکانی آن‌ها در جدول دو نشان داده شده است.

همان‌طور که آمد نخستین مرحله فراترکیب، طرح سوال است. این سوالات به طور کلی مطرح می‌شود و بدان‌ها پاسخ‌هایی کلی داده می‌شود تا ابهامات برطرف گردند. از این رو پژوهش‌هایی مورد بررسی قرار گرفتند که مؤلفه‌ها و جنبه‌های تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی و توسعه فرهنگی محله محور در آن‌ها مشهود باشد. دوره مورد نظر بین سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۲۲ میلادی و ۱۳۹۱-۱۴۰۱ هجری شمسی است. طی سال‌های اخیر، تحقیقات بسیاری

جدول ۴: ضوابط پژوهش

معیارهای انتخاب منابع	خروجی معیارها
هدف تحقیق	شناسایی مولفه‌های سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله محور به منظور ارائه الگو
سال انتشار یا انجام	۱۳۹۱-۱۴۰۱ برای مطالعات داخلی ۲۰۱۲-۲۰۲۲ برای مطالعات خارجی
محل انجام	داخل و خارج از کشور

خارجی از پایگاه‌های امرالد، سیج، ایسکو، اشپرینگر، ساینس دایرکت و امثال آن و برای تحقیقات داخلی از پایگاه اطلاعات نشریات کشور، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، مرکز اسناد و کتابخانه ملی ایران، پایگاه مرکز منطقه‌ای علوم و فناوری شیراز، نورمگز و صفحه خانگی برخی مجلات استفاده شد. کیفیت منابع نیز مدنظر قرار گرفت؛ تا حدی که مقالات کنفرانس‌ها و نظارت شخصی افراد در سایت‌ها کنار گذاشته شدند. حاصل جستجو در پایگاه‌های داده متعدد مشتمل بر ۲۱۵۱ تحقیق گردید.

در مرحله دوم تحقیقاتی که شرایط ورود به فرآیند فراترکیب را دارند، انتخاب و ضوابطی که برای شمول یا خروج آن‌ها در نظر گرفته شده، مشخص می‌گردند. صرف‌نظر از منبع این پژوهش‌ها، کلیدواژه‌های به کار رفته استخراج شدند. برای بررسی پایگاه‌های داده موجود برای سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۲۲ میلادی و ۱۳۹۱-۱۴۰۱ هجری شمسی، کلیدواژه‌های بسیاری برای جستجو به کار رفت تا دقیق‌ترین و بیش‌ترین یافته‌ها به دست آید (جدول ۳). متغیر اصلی «سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله محور» در زبان فارسی به کار رفته و مبنای جستجو نیز همین عبارت قرار گرفت. برای یافتن پژوهش‌های

جدول ۵: عبارات اصلی مورد کاوش در تحقیق حاضر

واژه‌های کلیدی	
معادل انگلیسی	فارسی
Social Capital	سرمایه اجتماعی
Cultural Development	توسعه فرهنگی

واژه‌های کلیدی

Neighborhood- Oriented Cultural Development

توسعه فرهنگی محله‌محور

Citizen Participation

مشارکت شهروندی

که برخی دیگر نیز قابلیت استفاده در این پژوهش ندارند. در مرحله بعد از میان متونی که چکیده آن‌ها مورد وفاق بود، متون اصلی مورد بازبینی دقیق قرار گرفت و مواردی که مغایرت متنی با پژوهش حاضر داشتند نادیده گرفته شدند. در نهایت آن‌چه باقی ماند، منابعی بود که با بررسی محتوای آن‌ها برای تحلیل نهایی انتخاب شدند.

با پایش اسناد و پژوهش‌های پیشین، طبق کلیدواژه اصلی مذکور، یافته‌های بسیاری مشاهده شد که برخی از آن‌ها قابلیت بهره‌برداری در راستای پژوهش را نداشتند. از این رو لاجرم در چند مرحله، موارد لازم گلچین و موارد مطمئن و متناسب، برای تحلیل ابقا شدند. در شکل ۲ (چارت روندنما) پس از مقایسه منابع، برخی کنار گذاشته شدند. با نگاهی به چکیده موارد برگزیده، مشخص گردید

شکل ۲: چارت روندنما برای انتخاب آثار مناسب برای تحلیل

جهت ارزیابی با روش فراترکیب و ارائه الگوی سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور در نظر گرفته شدند. حاصل مطالعه و ارزیابی دقیق منابع برگزیده، استخراج شاخص‌های سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور است که در جدول ۶ گرد هم آمده است.

جدول فوق حاکی از کلیه آثار یافت‌شده به تعداد ۲۱۵۱، مشابهت عنوانی به تعداد ۱۴۶۸، مشابهت چکیده به تعداد ۴۲۹ و مشابهت کلی و متنی به تعداد ۱۹۹ اثر است که در نهایت تنها ۵۵ تحقیق که به‌طور ویژه به «سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور» پرداخته بودند، و از هر جهت متناسب با سوالات این پژوهش بودند،

جدول ۶: عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور

مولفه	شخص	بعد
ایجاد تقاضا در اکثریت ساکنین برای رفع مشکلات		ایجاد نگرش تغییر
ایجاد نگاه پیشبردی در ساکنان محله		
تلاش برای مفید بودن ساکنین برای محله		
طرفداری از ایدئولوژی‌های مطلوب محله		
تغییر بینش ساکنین با آموزش نوین و ایجاد مهارت در آن‌ها		
ایجاد حساس‌سازی و دغدغه برای ساکنین محله		
همسو شدن شهروندان با قوانین شهر به منظور مطالبه‌گری		
نیاز به شروندان دغدغه‌مند در محلات		

بعد	مولفه	شاخص	
عوامل اجتماعی	شناخت تقاضاهای محله	<ul style="list-style-type: none"> - تطبیق عرضه و تقاضا در محله - دوری از برنامه‌های عرضه‌محور در محله‌ها - تشکیل گروه‌های مطالبه‌گری حول نیازهای محلی - شکل گرفتن گروه‌های مطالبه‌گری حول موضوعات عام - حل پروژ‌ه‌های محله در مقیاس کوچک و پرهیز از نگاه ملی به مشکلات محله - تحریک تقاضا در محله توسط سیاست‌گذار و برنامه‌ریز شهری - عرضه خدمات بر اساس تقاضاهای محله - تفاوت در نحو مشارکت ساکنین در محله‌های بافت فرسوده با محله‌های مرفه - تفاوت در نوع نیاز محلات مختلف 	
	منافع ساکنین	<ul style="list-style-type: none"> - دسترسی به فضاهای آموزشی - دسترسی به محل کار - وضعیت شبکه دفع فاضلاب محله - وضعیت امکانات فرهنگی محله - وضعیت درآمد افراد شاغل در محله - توجه به موضوع بازیافت در محلات - دستیابی به همکاری سازنده در صورت احترام و شفافیت در انجام امور - در نظر گرفتن منفعت شهروندان در دغدغه‌مندشدن آن‌ها 	
	چالش‌های مدیریت شهری	<ul style="list-style-type: none"> - کمبود بودجه شهرداری برای اجرای طرح‌های محله - تلاش برای جلوگیری از تبدیل کاربری اراضی محله - آلودگی حمل و نقل شهری - کمبود سرانه فضای سبز محله - وجود معابر و کوچه‌های خاکی در محله - حل مشکلات محله با نگاه محله‌محور - عدم توجه شهروندان به مشکلات محله به دلیل دغدغه‌های روزمره 	
	همگرایی اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - کمک افراد موثر و معتمد در محله به شورایاران - نگرش نسبت به پرداخت عوارض شهرداری - ایجاد حس نیاز به مشارکت افراد محلی - توجه به دارایی‌های اجتماعی محله - طلب مشارکت اهالی در طرح‌های مشارکتی 	
	عوامل زمینی	حس تعلق	<ul style="list-style-type: none"> - هویت مکانی - وابستگی مکانی - پیوند اجتماعی - تعلق عاطفی - تعلق مکانی - ایجاد هویت در سطح محله از طریق ایجاد عناصر شاخص در سطح محله - احیای هویت فرهنگی محله برای افزایش حس تعلق مکانی ساکنین - آسیب‌شناسی بی‌تفاوتی شهرداری‌ها و ساکنین محلات - توجه به مفهوم هویت و حس تعلق محله‌ای در اهالی محله - توجه به حق و تکلیف شهروندی در مدیریت شهری - توجه به همبستگی ارگانیک بین شهروندان تهرانی - عدم حس تعلق در کلان‌شهرها به دلیل مهاجرت زیاد و بی‌رویه - دور شدن از مشکلات محله به دلیل مشکلات اقتصادی و معیشتی

بعد	مولفه	شاخص	
عوامل زمینه‌ای	اعتماد اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - اعتماد به نهادهای اقتصادی - اعتماد به نهادهای اجتماعی - اعتماد به نهادهای زیست‌محیطی - اعتماد به نهادهای دولتی - اعتماد به اقوام - اعتماد به همسایگان - ایجاد اعتماد در مردم نسبت به شهرداری و شورای شهر - ایجاد زمینه‌های اعتماد و مشارکت توسط مدیریت شهری 	
	امنیت در محله	<ul style="list-style-type: none"> - وجود امنیت نسبی در محله - نبود تشکیلات کارا در مدیریت بحران در سطح محله - فقدان ضوابط و قوانین مناسب جهت تضمین اجرایی طرح‌های مصوب برای محله 	
	عدالت‌جویی در محلات	<ul style="list-style-type: none"> - الزام به رعایت قوانین شهری توسط شهروندان - شفاف بودن برنامه‌های شهرداری‌ها برای مردم - دوری از تضاد منافع در تصمیم‌گیری‌های نهادهای رسمی - در نظر نگرفتن منافع شخصی در تصمیم‌گیری‌ها - تمایز قائل شدن بین فاکتورهای قانون، اخلاق، هنجار و عرف از سوی مدیریت شهری - مدیریت شهری بر اساس مدیریت مشارکتی و عدالت‌محوری - ایجاد فرهنگ سازمانی پذیرش مشارکت مردمی در شهرداری‌ها 	
	عوامل مداخله‌گر	مشارکت	<ul style="list-style-type: none"> - تمایل به مشارکت برای بهسازی محله - آشنا کردن مردم با جهت‌گیری به سمت افزایش کمی و کیفی مشارکت - تصور اهالی محله از هزینه‌های مشارکت - نگرش اهالی محله نسبت به میزان تمایل مسئولان به مشارکت - مشارکت در صندوق‌های قرض الحسنه - مشارکت‌های گروه‌ها و احزاب محله - مشارکت سیاسی و نقادانه در امور محله - مشارکت مذهبی در امور محله - مشارکت سازنده ساکنین محلات به منظور ایجاد تغییر - ارائه امتیاز به شهروندان مشتاق برای مشارکت در محله - ایجاد ارزش افزوده برای ملک ساکنین با همکاری و مشارکت ساکنین برای رفع مشکلات موجود - دریافت نظرات ساکنین محله در مورد - اجرای پروژه‌های مشارکتی پیشنهادی به صورت پایلوت - دریافت نظرات اهالی محله قبل از اجرای پروژه - کنشگری بیشتر افراد قدیمی محله - تلاش برای ایجاد بستر فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مناسب برای مشارکت مردم
		آگاهی و توجه اهالی محله	<ul style="list-style-type: none"> - اطلاع از نحو انتخاب اعضای شورایی‌ها - اطلاع از شرح وظایف شورایی‌ها - اطلاع از پروژه‌های عمرانی شهرداری در محله - آشنایی افراد محل از نهادهای اجتماعی شهری - آگاهی اهالی محله از عملکرد گروه‌ها و نهادهای اجتماعی فعال در محله - اطلاع‌رسانی در راستای شفافیت در محله - شناخت ساختار و وظایف شهرداری‌ها توسط ساکنین محله - دوری از رسمی کردن نهادهای غیررسمی فعال در محله - ورود به مسائل محله در راستای انعطاف مدیریت شهری - بسترسازی با آموزش، اطلاع‌رسانی صدا و سیما و رسانه‌ها به منظور ایجاد حس مشارکت در شهروندان - ایجاد آگاهی در کنار حساسیت‌زایی در شهروندان

موضوع	مؤلفه	شاخص
ایجاد شبکه مردمی	انسجام و همبستگی اجتماعی	- احساس مسئولیت اهالی محله نسبت به یکدیگر
		- انسجام بین گروه‌های محلی
		- کمک اهالی محله به یکدیگر در مناسبت‌های مختلف
		- تحکیم معیارهای اجتماعی
		- مسئولیت‌پذیری اهالی محله در اجرای وظایف محوله
		- وجود پیوندهای عاطفی و ارتباط دوستانه بین اهالی محله
		- احترام به عقاید جوانان در عرصه مشارکت و تصمیم‌گیری برای محله
		- افزایش شاخص آموزش از طریق بهره‌گیری از نیروهای محلی و سازماندهی آنان در فضاهای آموزشی محلی
		- برگزاری جلسات رسیدگی به اعتراضات مردمی
		- ارائه توضیحات کامل و جامع در مورد پروژه‌های در حال انجام
فعالیت سازمان‌های مردم نهاد	ایجاد شبکه مردمی	- آگاهی از مسائل روز محله
		- اطلاع‌رسانی به منظور یادگیری و مشارکت اهالی محله
		- ایجاد دلبستگی و انگیزه در نتیجه مشارکت در محله
		- آینده‌نگری در فعالیتهای فرهنگی و اجتماعی
		- ارتقای سطح انتظار و توقعات در محله
		- تحکیم اعتقادات، بینش و نگرش در محله
		- همکاری برای رفع کمبودها در محله
		- توجه به مفهوم رشد و آموزش برای برنامه‌ریزی مشارکتی و کنشگری
		- توجه به سطح اقتصادی و فرهنگی مردم در آموزش برای مشارکت
		- تشویق اهالی برای تشکیل سازمان‌های مردم‌نهادهای محلی و خدمات‌رسانی
تسهیل‌گر	فعالیت سازمان‌های مردم نهاد	- بررسی و شناسایی سازمان‌های مردم‌نهادهای فعال در منطقه و تشکیل جلسه با آنان
		- بهره‌گیری از توان سازمان‌های مردم‌نهادها جهت ایفای نقش تسهیل‌گران محلی و کمک به مشاوران طرح‌های محله
		- هدایت سازمان‌های مردم‌نهادها در حوزه‌های تخصصی با توجه به نیازهای محله
		- نیاز به حضور سازمان‌های مردم‌نهادها و دفاتر توسعه محله‌ای
		- ایجاد ضمانت اجرایی برای فعالیتهای سازمان‌های مردم‌نهادها
		- توجه به فعالیتهای سازمان‌های مردم‌نهادها به منظور ایجاد سرمایه اجتماعی
		- شناخت تسهیل‌گر از ابزارهای مختلف حل مشکلات محله
		- توجه به بازخورد فرآیند تسهیل‌گری در محله
		- ایجاد نقش مطالبه‌گری و تسهیل‌گری به صورت توأمان برای ساکنین
		- ترجمان نیاز محله به مدیریت شهری توسط شورایی‌ها
عوامل مداخله‌گر	تسهیل‌گر	- ایجاد نهاد توسعه محله و تسهیل‌گر برای استفاده از معتمدین و دلسوزان محله
		- استفاده از شورایی‌ها به عنوان نهاد جایگزین مدیریت شهری
		- توجه به نقش کنشگری و مطالبه‌گری شورایی‌ها
		- ارائه راهکار پایدار از سوی تسهیل‌گر در محله
		- تشکیل حلقه اولیه معتمدین محله برای پروژه مشارکتی توسط تسهیل‌گر
		- توجه به نقش مشاورهای تسهیل‌گر
		- توجه به نقش مربی تسهیل‌گر
		- توجه به نقش آموزش‌گری تسهیل‌گر
		- توجه به نقش رهبری تسهیل‌گر
		- توجه به وظیفه آموزش تسهیل‌گر محله
- انتخاب تسهیل‌گر از بین مردم محله		
معماری و شهرسازی آرمان شهر	تسهیل‌گر	- عدم توجه به تحصیلات برای فرد تسهیل‌گر در محله
		- انتخاب تسهیل‌گر از بین اهالی قدیمی محله
		- پر کردن فاصله بین مدیریت شهری و مردم توسط تسهیل‌گر
		- رعایت اصول آموزش افراد به عنوان تسهیل‌گر
		- در نظر گرفتن تسهیل‌گر برای تمام پروژه‌های عمرانی شهری
		- نیاز به گروه متخصص برای اجرای فرآیند تسهیل‌گری

بعد	مولفه	شاخص		
عوامل مداخله‌گر	نقش حمایتی شهرداری‌ها	<ul style="list-style-type: none"> - تشویق و حمایت نظام برنامه‌ریزی از برنامه‌های پیاده‌شده در محلات - برنامه‌ریزی شهر برای محلات بر اساس ظرفیت محله - حمایت نظام برنامه‌ریزی از مشارکت فکری ساکنین - ایجاد هماهنگی بین انتظار مسئولین و ظرفیت ساکنین محله - استفاده از نظرات مردم از پایین‌ترین تا بالاترین سطح مشارکت - تعامل شهرداری‌ها با اهالی محلات - اختصاص مکان مناسب برای ارائه انتقادات و پیشنهادات - تعامل مناسب بین معاونت اجتماعی شهرداری‌ها و مردم - توجه به حکمروایی شهری - اطلاع‌رسانی به شهروندان - ادغام نظرات مردم و نهادهای رسمی تصمیم‌گیری در مورد محله - حمایت از ایده‌های سازنده در حل مشکلات محلات - شناسایی گروه‌های مخاطب توسط مدیریت شهری - ایجاد ارتباط دوسویه بین مدیریت شهری و اهالی محله - دریافت پیشنهادات اهالی محله در خصوص تعیین تکلیف امکانات و پتانسیل‌های شهرداری برای محله 		
	پدیده‌محوری	کار بست سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور	<ul style="list-style-type: none"> - اعتماد به مدیریت شهری - اعتماد به ساکنین - تعامل ساکنان با مدیریت شهری - تعامل ساکنان - تعاملات اجتماعی - انسجام اجتماعی - رفاه اجتماعی - احساس مسئولیت در برابر بهداشت و تمیزی محله - دقت در استفاده از خدمات و امکانات محله - احساس تعلق نسبت به امکانات محله - کوشش در جهت حفظ و نگهداری اموال محله - دوری از سبک انتقادی شعارزده - ایجاد فرهنگ نگاه اقتضایی به محیط در ساکنین محله - ایجاد پلتفرم شهروندی برای فرهنگ‌سازی - فرهنگ کلان‌شهر نشینی - نیاز به فرهنگ‌سازی کنشگری نسبت به مسائل محله - توجه به چندفرهنگی بودن شهرها 	
		راهبردها	سپردن مسئولیت اجرایی طرح‌های مصوب محله به مردم	<ul style="list-style-type: none"> - بهره‌گیری از ظرفیت‌های مشارکت مردم در اجرای طرح‌ها - اعطای تسهیلات مالی بلندمدت و بدون بهره به ساکنین جهت مشارکت در سازمان‌دهی و مقاوم‌سازی بافت محله - تشکیل شورای محله و واگذاری مسائل اجرایی به مردم و نمایندگان آن‌ها - استفاده از پتانسیل افراد معتمد برای آوردن سازمان‌های مرتبط - واگذاری منابع اصلی درآمدزا و دارائی‌های محله به نهادهای محلی در قبال خودگردانی فعالیت‌های توسعه‌ای در محله - فراهم‌سازی زمینه‌های همکاری افراد ساکن در محله جهت به‌کارگیری فن‌آوری‌ها و روش‌های نوین در رفع مسائل و مشکلات کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهالی محله - تلاش برای شکل‌گیری ادبیات مشترک برای بهینه‌سازی محله - تعامل دوسویه بین ساکنین و شهرداری‌ها - دریافت نظرات شهروندان در مورد مسائل مختلف شهری - دوری از کشمکش بین مدیریت شهری و شهروندان در تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌های مدیریت شهری - انتخاب استراتژی‌های زودبازده در ابتدای فعالیت تسهیل‌گری - رفع مشکلات عمیق محله با انتخاب استراتژی‌های طولانی‌مدت - سیاست‌گذاری‌های شهرداری به منظور تصمیم‌سازی شهروندان - در نظر گرفتن حق پرسشگری شهروندان از شهرداری - سیاست‌گذاری شهرداری حول مسائل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی - تغییر شکل تعلق و مشارکت در حوزه شهری

بعد	مولفه	شاخص
راهبردی	نقش نظارتی شوراییاران	<ul style="list-style-type: none"> - تعریف مکانیزم‌های لازم برای اعمال نظارت شوراییاران برای تراکم ساختمان‌ها و بافت‌های فرسوده محله - نظارت شوراییاران بر رعایت ضوابط استانداردهای شهرسازی در طرح‌های شهری - انتخاب اعضای شوراییاری‌ها از میان ساکنین محله
	بروکراسی اداری	<ul style="list-style-type: none"> - روان‌سازی و حذف موانع اداری، حقوقی و مالی در راستای افزایش اعتماد به شهرداری و افزایش مشارکت - مسئولیت‌پذیری شوراییاری‌ها در قبال نظرات و پیشنهادات ارائه شده - دوری از بروکراسی اداری در شهرداری‌ها
	آموزش شهروندی	<ul style="list-style-type: none"> - برگزاری دوره‌های آموزش شهروندی برای ارتقا حقوق شهروندان - ایجاد مراکز مهارت‌آموزی در کنار تحصیل - آموزش مردم در گروه‌های سنی مختلف برای تغییر نگرش نسبت به بافت‌های فرسوده - تبدیل شهروندان به تسهیل‌گران - تبدیل شهروند منفعل به شهروند فعال - تلاش برای مهارت‌آموزی ساکنین - منجر به خروجی شدن آموزش شهروندی - آموزش اهالی به منظور ارائه صحیح مطالبات خود - حضور مدارس به عنوان نهادهای آموزش‌دهنده و فرهنگ‌ساز - آموزش در خصوص بازیافت پسماند - برگزاری برنامه آموزش شهروندی - توجه به طرح مدرسه اجتماعی - واکاوی مشکلات محله توسط مدرسه و ارائه راه‌حل توسط دانش‌آموزان - برگزاری جلسات رفع مشکلات محله در مدارس و مساجد و غیره - توجه به نقش فضای مجازی در آموزش شهروندی - ایجاد تنوع در پلتفرم‌های مشارکت مردم - استفاده از نوآوری‌ها و تکنولوژی‌های امروزی برای حساس‌سازی و دغدغه‌مند کردن شهروندان
	سرمایه‌گذاری در مباحث اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - پرداخت عوارض و مالیات - دوری از صرف هزینه‌های اضافی در ارائه خدمات به ساکنین
	بهسازی و نوسازی	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد ارتباط و هماهنگی مناسب بین بافت قدیمی و جدید محله - ایجاد تمایل به نوسازی بافت‌های فرسوده با توجه به سودآوری و مزیت‌های اقتصادی آن توسط سرمایه‌گذاران - امکان کسب درآمد قانونمند از جریان تخریب، بهسازی و نوسازی در محله - مقاوم‌سازی محله در برابر زلزله
	رضایت از محله	<ul style="list-style-type: none"> - دسترسی سریع و آسان به خدمات ارائه شده در محله - رضایت از سطح کیفیت خدمات ارائه شده در محله - افزایش رضایتمندی برای سکونت در محله
	پایداری اجتماعی محله	<ul style="list-style-type: none"> - رفع مشکلات ترافیکی محله - ایجاد خطوط اتوبوسرانی و تاکسی در محله - افزایش درآمدهای پایدار اهالی محله از طریق همکاری شهرداری با واحدهای تجاری - ایجاد فرصت‌های شغلی برای ساکنین محله در مرکز محله برای رونق بیش‌تر محله
	نظافت و تمیزی محله	<ul style="list-style-type: none"> - جمع‌آوری مناسب و به‌موقع زباله‌های محله - تعبیه ظروف مناسب در مکان‌های مناسب برای جمع‌آوری زباله‌های محله - آموزش جداسازی زباله از مبدأ - بهبود وضعیت کف‌سازی معابر - ایمن‌سازی پنجره‌های رو به خیابان

مؤلفه	شاخص	بعد
ایجاد خدمات زیربنایی مناسب در محله	ارائه خدمات مناسب در بخش آب محله	س ک ا ک ا
ارائه خدمات مناسب در بخش برق محله	ارائه خدمات مناسب در بخش برق محله	
ارائه خدمات مناسب در بخش گاز محله	ارائه خدمات مناسب در بخش گاز محله	
ایجاد مراکز آموزشی و درمانی دولتی در محله	ایجاد مراکز آموزشی و درمانی دولتی در محله	
ایجاد اماکن ورزشی برای بانوان	ایجاد اماکن ورزشی برای بانوان	
ایجاد فضای سبز مناسب برای محله	ایجاد فضای سبز مناسب برای محله	
ایجاد فضای مورد نیاز برای خدمات امداد رسانی در محله	ایجاد فضای مورد نیاز برای خدمات امداد رسانی در محله	
سامان‌دهی معابر و پیاده‌روها به منظور تقویت فرهنگ پیاده‌روی و کاهش اتکا به اتومبیل	سامان‌دهی معابر و پیاده‌روها به منظور تقویت فرهنگ پیاده‌روی و کاهش اتکا به اتومبیل	
کیفیت زندگی	ایجاد آرامش و آسایش برای اهالی محله	
	بهبود بهداشت فردی و اجتماعی	
	بهبود امکانات ورزشی	
	بهبود سیستم فاضلاب	
	کاهش رفتارهای پرخطر در محلات	
	دوری از ناپایداری سکونت	

زیست‌محیطی جامعه است. طبق شاخص چهارم، در یک محله، باید امنیت نسبی، تشکیلات کارآمد در مدیریت بحران و اجرایی بودن طرح‌های مصوب، حاکم باشد تا وضعیت محله بهبود یابد. حاصل امنیت نسبی، افزایش رضایت و احساس امنیت ساکنین است. وجود مقررات و قوانین مناسب جهت تضمین اجرا، موفقیت طرح و افزایش اعتماد ساکنین به مدیران را به دنبال دارد. از خلال شاخص پنجم، در یک محله، قوانین شهری توسط شهروندان لازم‌الرعایه می‌شود، برنامه‌های مدیران شهری برای مردم شفاف‌سازی می‌شود، در تصمیمات نهادهای رسمی تضاد منافع به چشم نمی‌خورد، در تصمیمات، منافع شخصی کنار گذاشته می‌شود، مدیران شهری میان مؤلفه‌های هنجار، عرف، قانون و اخلاق تمایز قائل شوند، مدیریت مشارکتی و عدالت‌محوری در مدیریت شهری در نظر گرفته شود و فرهنگ سازمانی ایجاد شود تا مشارکت مردمی در شهرداری‌ها مقبول افتد.

دومین مؤلفه، شرایط علی است که مقوله‌محوری را ایجاد یا توسعه می‌دهند. این شرایط مشتمل بر شاخص‌های ایجاد نگرش تغییر، شناخت خواسته‌های محله، منافع ساکنین و مشکلات مدیریت شهری است. در شاخص اول، نخستین گام‌های حصول جامعه‌ای فعال، مسؤلیت‌پذیر و در راستای قوانین شهر و دیدگاه‌های مطلوب محله، صورت گرفته که توأم با دغدغه‌مندسازی سکنه است تا ارتقای وضعیت زیست بهبود یافته و مشکلات آن‌ها رفع گردد. تقویت مطالبه‌گری و تغییر دیدگاه‌های میان ساکنین، از خلال شیوه‌های یادگیری جدید و ماهر نمودن ساکنین محله صورت گرفته است. در شاخص دوم، عرضه و تقاضا با هم منطبق می‌شوند تا چالش‌ها رفع و شرایط زندگی در محله ارتقاء یابد. در راستای این هدف، گروه‌های مطالبه‌گری با توجه به نیازهای محلی و عمومی تشکیل و طرح‌های محله در اندازه‌های کوچک حل می‌شوند، این راه‌حل نیز موجب ارتقای وضعیت محله می‌شود. در کنار

نخستین مؤلفه، عوامل زمینه‌ای است که بر راهبردها مؤثر هستند و به عوامل درونی و خاص پدیده‌محوری ارتباط دارند. عوامل زمینه‌ای چون شاخص‌های همگرایی اجتماعی، حس تعلق، اعتماد اجتماعی، امنیت و عدالت‌جویی در محلات در این مطالعه مورد توجه قرار گرفتند. در شاخص اول، از یک سو، شورایاران از حمایت و مساعدت افراد مؤثر و معتمد فعال در محلات بهره برده و به بهبود وضعیت محله نائل می‌شوند. از سوی دیگر، اگر مردم برای پرداخت هزینه خدماتی که به آن‌ها ارائه می‌شود، مشارکت کنند و بدان دید مثبتی داشته باشند، مساعدت‌های طرفینی موجب بهبود وضعیت محله می‌شود. هر محله دارایی‌های اجتماعی متشکل از ساکنین و نیروهای مدیریتی دارد که می‌توان درخواست مشارکت میان این دو را در طرح‌های مشارکتی داشت، موافقت مردم با این مشارکت حاکی از تمایل مردم به مشارکت، همکاری و ارتقای وضعیت محله است. در شاخص دوم، در یک محله، هویت، وابستگی، پیوند و تعلق خاطر مکانی موجب حس تعلق به محله می‌گردند. تعلق مکانی از طریق هویت‌بخشی به محله و در نظر گرفتن هویت فرهنگی بدان، محقق می‌شود. به عنوان مثال همبستگی اندام‌وار بین شهروندان تهرانی موجب حس تعلق به شهر و محله می‌گردد. در کلان‌شهرهای دیگر نیز کاهش حس تعلق خاطر به محله می‌تواند ناشی از مهاجرت بی‌قاعده و نادیده گرفتن مشکلات محله باشد. به موجب شاخص سوم، اعتماد بین نهادهای اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و دولتی، خویشان و همسایگان شکل می‌گیرد. اعتماد متقابل ساکنان و مدیران مستلزم ایجاد بسترهای اعتماد و مشارکت توسط شهرداری و دیگر مدیران در سطح محلی است که می‌تواند اعتماد مردم به نهادهای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را افزایش دهد. همچنان که اعتماد به خویشان و همسایگان نیز این روند را تسهیل می‌کند. حاصل این اعتمادسازی متقابل، بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی و

نخست، در محله، علاقمندی مردم به مشارکت در بهسازی محله، ارتقای کیفیت و میزان مشارکت مردمی، آشنایی مردم با هزینه‌های مشارکت، ایجاد دیدگاه مثبت در مردم نسبت به استقبال مسؤلان از مشارکت، مشارکت مردمی در صندوق‌های مالی، برخورد‌های سیاسی مردمی و نقد از تصمیمات و نحوه اجرای آن‌ها در محله، مشارکت مذهبی و سازنده برای تغییر، مشوق‌هایی برای مشارکت در محله، مشارکت در ایجاد ارزش افزوده برای املاک ساکنین، اخذ پایلوت دیدگاه‌های شهروندان راجع به طرح‌های مشارکتی و تعامل ساکنین قدیمی محله بهبود شرایط محله را تسهیل می‌کنند. در شاخص دوم، بر ضرورت اطلاع‌رسانی به ساکنان نسبت به مشکلات محله و شهرداری تأکید شده است که مشتمل بر آشنایی با شیوه برگزاری شورای‌های، شرح وظایف آن‌ها، طرح‌های عمرانی، نهادهای اجتماعی شهری و عملکرد گروه‌ها و نهادهای فعال است. طبق شاخص سوم، تحکیم روابط و ترویج مشارکت اجتماعی برای بهبود کیفیت زندگی در محلات اهمیت دارد که مشتمل بر تحکیم معیارهای اجتماعی، مسؤلیت‌پذیری اهالی در اجرای وظایف، وجود روابط عاطفی و روابط صمیمی بین ساکنان محله، احساس مسؤلیت اهالی، انسجام بین گروه‌های محلی، کمک اهالی محله به یکدیگر، توجه به نظرات جوانان در بعد مشارکت و تصمیم‌گیری و افزایش شاخص آموزش از طریق بهره‌گیری از نیروهای محلی است. بر اساس شاخص چهارم، اطلاع‌رسانی و توسعه مفاهیم مشارکتی در محله اهمیت دارد که مشتمل بر اطلاع از موضوعات جدید، آموزش و مشارکت اهالی، ایجاد دلبستگی و انگیزه به واسطه مشارکت، بالابردن سطح انتظارات و تحکیم اعتقادات و دیدگاه‌ها در محله است. طبق شاخص پنجم، سازمان‌های مردم‌نهاد محلی برای توسعه اجتماعی و اقتصادی محله تشکیل می‌شود. اهالی تشویق می‌شوند تا سازمان‌های مردم‌نهاد محلی را ایجاد و سازمان‌های مردم‌نهاد فعال را بیابند، از ظرفیت آن‌ها برای انجام نقش تسهیل‌گر محلی و هدایت در حوزه‌های تخصصی که بر نیازهای محله مبتنی است و از مشارکت با دفاتر توسعه محله‌ای استفاده کنند. در شاخص ششم، تسهیل‌گری در رفع مسائل و بهبود اجتماعی و اقتصادی آن، در نظر گرفتن تقاضاها و بازخورد فرآیند تسهیل‌گری، و بهبود توانمندی‌های اجتماعی و اقتصادی مردم تأکید شده است. این فرآیند مشتمل بر شناسایی ابزارهای مختلف حل مسائل، توجه به بازخورد فرآیند، ایجاد نقش مطالبه‌گری و تسهیل‌گری میان ساکنان، انتقال نیاز محله به مدیریت شهری توسط واسطه‌ها (شورایاری‌ها)، ارائه پاسخ‌های ماندگار توسط تسهیل‌گر، توجه به نقش مشاوره‌ای، آموزشی و رهبری است. نسبت به شاخص هفتم، برنامه‌ریزی شهری و ارتباط دو سویه مؤثر بین مسؤل شهری و مردم واجد اهمیت است که

آن تقاضامحوری تصمیمات و خدمات سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری وضعیت محله را بهبود می‌بخشد. در شاخص سوم، زمانی سیاست‌گذارانی چون شهرداری و مدیران در سطح محلی، خدمات مناسبی به شهروندان می‌دهند که به خواسته‌های ایشان توجه و کارها را با وضوح پیش ببرند. اصلی‌ترین هدف اقدامات، ملاحظه نفع ساکنان است. طبق شاخص چهارم، مشکلاتی در محله وجود دارد که می‌بایست به دنبال راهکاری برای حل آن‌ها بود. نقص مالی در حوزه مدیریتی طرح‌های مهم را معطل می‌گذارد و در نتیجه وضعیت محله که وابسته بدان است، سرنوشتی نامعلوم پیدا می‌کند. به عنوان مثال در سایه تأمین مالی می‌توان کاربری املاکی که در حوزه شهری هستند، به مسکونی تبدیل کرد تا هویت و شخصیت محله را ارتقا بخشد. پاکسازی، بهبود و در صورت لزوم جایگزینی وسائط نقلیه شهری فرسوده، سلامت و آسایش ساکنان را تضمین کند. افزایش فضای سبز باعث رفع اختلالات روانی و جسمی در مردم می‌شود. می‌توان معابر و کوچه‌ها را مناسب‌سازی کرد و بسترهای شهری را توسعه داد، تا به ارتقای شرایط محله کمک شود. بهبود وضعیت محله وابسته به نگاه محله‌محور به حل مسائل محیط شهری و ارتقای اطلاعات و دیدگاه‌های شهروندان و بهره‌وری از آن است. در نهایت، باید بین شهرداری، ساکنین و مراکز اجرایی ارتباط و برنامه‌ریزی وجود داشته باشد تا بتوان وضعیت محله را ارتقا بخشید.

سومین مؤلفه، پدیده‌محوری است که حالتی ذهنی از مبنای فرآیند پژوهش است. پدیده‌محوری در پژوهش حاضر یعنی استفاده از سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله محور. در خصوص این شاخص، اعتماد به مدیران و ساکنین، تعامل ساکنان با مدیریت و با هم، ارتباطات و انسجام اجتماعی، رفاه اجتماعی و احساس مسؤلیت در برابر بهداشت محله، همگی برای ارتقای وضعیت محله و رفاه ساکنین اهمیت دارند. در این راستا، استفاده بهینه از خدمات و امکانات، حس مالکیت نسبت به امکانات عمومی، محافظت از اموال و دوری از انتقادات شعاری مؤثر هستند. همچنین، ایجاد فرهنگ نگاه نیازمحور به محیط در ساکنین، ایجاد سکوی شهروندی برای فرهنگ‌سازی، فرهنگ کلان‌شهرنشینی، توجه به تعدد فرهنگی در شهرها و نیاز به فرهنگ‌سازی فعال بودن نسبت به مشکلات محله، نیز برای توسعه پایدار محله و بهبود کیفیت زندگی ساکنین مهم هستند.

چهارمین مؤلفه، یعنی عوامل مداخله‌گر، بر راهبردها تأثیر می‌گذارند؛ در واقع بر خود راهبردها، اجرایی شدن آن‌ها و جامه عمل پوشاندن بدان‌ها از این عوامل تأثیر می‌گیرند. عوامل مداخله‌گر در پژوهش حاضر، مؤلفه‌های مشارکت، آگاهی و توجه اهالی محله، انسجام و همبستگی اجتماعی، ایجاد شبکه مردمی، اقدامات سازمان‌های مردم‌نهاد، تسهیل‌گر و نقش حمایتی شهرداری‌ها هستند. در شاخص

برای مدیریت مالی شهری، شهروندان ترغیب می‌شوند تا به موقع عوارض و مالیات متعلق به خود را پرداخت کنند و در زمان ارائه خدمات به ساکنین از هزینه‌های اضافی خودداری شود. منابع و بودجه شهری از طریق منابع متنوعی چون عوارض و مالیات است که شهروندان را ترغیب می‌کند که به دنبال بهره‌برداری بهینه از این منابع باشند.

مؤلفه ششم یعنی پیامدها، به نتایج حاصل از اعمال راهبردها نظر دارد و در واقع ره‌آورد کاربست راهبردها هستند. تحقیق حاضر به پیامدها به عنوان شاخص‌های بهسازی و نوسازی، رضایت از محله، پایداری اجتماعی محله، نظافت و تمیزی محله، ایجاد خدمات زیربنایی مناسب در محله و کیفیت زندگی می‌نگرد. طبق شاخص نخست، توسعه پایدار شهری به نوسازی و بازسازی قسمت‌های فرسوده و مقاوم‌سازی محله در برابر بلایای طبیعی وابسته است. در کنار آن شهروندان باید بتوانند خودشان از طریق تخریب، بهسازی و نوسازی در محله، به‌طور قانونمند کسب درآمد کنند که به تبع این اختیار، شهرها توسعه یافته و محلات بهبود می‌یابند. با توجه به شاخص دوم، شهروندان باید بتوانند به خدمات به راحتی دسترسی داشته باشند. کیفیت این خدمات و رضایت از سکونت در محلات افزایش یابد؛ به‌طوری که فضاهای عمومی و خدمات اجتماعی متناسب با نیازهای ساکنین ایجاد شود و موجب احساس تعلق شهروندان به محله گردد. در شاخص سوم، حل مسأله آلودگی ساکنان و رفت‌وآمد در محلات، حمل‌ونقل عمومی در اولویت قرار دارد، می‌بایست اهالی محله با ایجاد فرصت‌های شغلی متناسب، درآمدهای پایدار داشته باشند که شرایط اقتصادی و اجتماعی ساکنین را ارتقاء می‌بخشند. از سوی دیگر بین شهرداری و واحدهای تجاری همکاری و تعامل وجود داشته باشد تا بتوانند در این راستا مثمر ثمر باشند. بر اساس شاخص چهارم، نظافت محلات با جلوگیری از تجمع زباله‌ها، قرار دادن اسباب گردآوری آن‌ها به شکل مناسب، آموزش تفکیک آن‌ها از مبدأ، کف‌سازی مناسب معابر و نظارت بر امنیت ساختمان‌هایی که پنجره‌های رو به خیابان دارند و ایجاد و توسعه فضای سبز علاوه بر این که به زیباسازی شهر کمک می‌کنند، محیط زیست سالمی نیز در اختیار ساکنین قرار می‌دهند. به موجب شاخص پنجم، تهیه و ارائه خدمات مناسب شهری مانند آب، برق و گاز، راه‌اندازی مراکز آموزشی، درمانی و ورزشی به خصوص برای بانوان، ایجاد فضای سبز و خدمات امدادسانی و سامان‌دهی معابر و پیاده‌روها، در بهبود شرایط زندگی اهمیت دارند. از عوارض بیرونی شاخص ششم، ارتقای آسایش اهالی، توسعه و ارتقای بهداشت فردی و اجتماعی، امکانات ورزشی و سیستم فاضلاب، کاهش رفتارهای پرخطر و اجتناب از ناپایداری سکونت، واجد اهمیت هستند.

شامل ترغیب و حمایت سیستم برنامه‌ریزی از برنامه‌های اجراشده، برنامه‌ریزی شهر برای محلات طبق توانمندی و مشارکت ذهنی مردم، هماهنگ‌سازی بین انتظار مسؤولین و توانمندی اهالی، ارتباط متقابل شهرداری‌ها با ساکنین، ارتباط متقابل بین معاونت اجتماعی شهرداری‌ها و ساکنین، در نظر گرفتن حکمرانی شهری، آگاه‌سازی مردم، حمایت از طرح‌های مفید، ایجاد ارتباط متقابل میان مدیریت و ساکنان و اخذ طرح‌های پیشنهادی مردم است. در این تفسیر بر اهمیت ارتباط متقابل و مؤثر بین مسؤولین و ساکنین، مشارکت فعال آن‌ها در برنامه‌ریزی و رفع مسائل و توسعه پایدار و بهبود کیفیت زندگی در محلات تأکید شده است.

مؤلفه پنجم شامل راهبردها است یعنی اعمال یا اقداماتی که در پاسخ به مقوله‌محوری ایجاد و از شرایط مداخله‌گر تأثیر می‌گیرند. این مؤلفه‌ها، اعمالی است که در تبلیغ کالاها و خدمات فرهنگی و رونق آن مؤثرند. شاخص‌های این تحقیق از سپردن مسؤولیت اجرایی طرح‌های مصوب محله به ساکنین، بروکراسی اداری، آموزش شهروندی، سرمایه‌گذاری در مباحث اجتماعی و نقش نظارتی شورایاران، تشکیل می‌شود. در مورد شاخص نخست، مدیریت شهری توانمندی مشارکت مردم را برای اجرای طرح‌ها و انتظام و مقاوم‌سازی بافت محله به‌کار می‌بندد. به طوری که اهالی و شهرداری‌ها با هم تعامل کرده و دیدگاه‌های مردم راجع به موضوعات شهری اخذ می‌شود. در عین حال، سیاست‌گذاری‌های شهرداری بیش‌تر راجع به مسائل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است و نحوه تعلق خاطر و مشارکت در امور شهری را محور قرار می‌دهد. در شاخص دوم، یک تفسیر کلی از نحوه مدیریت شهری ارائه می‌شود که کیفیت زیست‌محیطی در محله حفظ و مقررات شهرسازی رعایت شود. این شاخص، شورایاران را نهادی می‌داند که نماینده شهروندان یک محله بوده و کارکرد آن‌ها تعریف راهبردهای لازم برای کنترل تراکم ساختمان‌ها و بافت‌های فرسوده است. طبق شاخص سوم، مدیریت شهری به صورت مشارکتی است و در فرآیندهای تصمیم‌سازی، از مشارکت شهروندان استفاده می‌شود. به طوری که موانع اداری، حقوقی و مالی از بین رفته و این فرآیندها روان می‌شوند تا مردم بیش‌تر به شهرداری اعتماد کرده و به مشارکت فعال ترغیب شوند. بر اساس شاخص چهارم، مدیریت یک شهر به شکل مشارکتی بوده و شهروندان آموزش داده می‌شوند تا بتوانند بیش‌تر در فرآیندهای شهری مشارکت کرده و اهداف شهری را محقق سازند. شاخص مذکور با برگزاری دوره‌های آموزش شهروندی، ایجاد مراکز مهارت‌آموزی برای کودکان و نوجوانان و آموزش مردم در رده‌های سنی گوناگون، به دنبال این است که دیدگاه شهروندان را نسبت به ساختمان‌های فرسوده تغییر داده و ظرفیت شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها را افزایش دهد. در شاخص پنجم،

۵. روایی و پایایی

۵-۱- روایی در مدل مفهومی

برای این که بتوان روایی پژوهش را محقق ساخت،

داده‌های تحقیق توسط اعضا بررسی شده، منابع داده‌ها مثلث‌سازی گردیده و توسط همکاران بازبینی شده تا بتوان روایی پژوهش را به شرح ذیل تعیین کرد:

جدول ۷: روایی مدل مفهومی

روش‌های مورد استفاده	نحوه بررسی روش	بررسی‌های محقق
مثلث‌سازی منابع داده‌ها ^۷	مثلث‌سازی به این نکته اشاره دارد که یک سوال مشخص را از منابع مختلف و با روش‌های مختلف تحقیق کنیم. به عبارت ساده‌تر، یافته‌های خود را از مجراهای مختلف کسب کنیم تا بهتر بتوانیم قضاوت کنیم که آیا یافته‌های به دست آمده صحیح هستند یا خیر. محقق در پژوهش حاضر از مثلث‌سازی منبع داده استفاده کرده است. مثلث‌سازی منبع داده‌ها، به استفاده از منابع متعدد داده‌ها برای تحلیل یک پدیده یکسان اطلاق می‌شود.	از سه منبع اصلی یعنی خبرگان، مدیران و دانشگاهیان متخصص در حوزه موضوع مطرح‌شده در پژوهش حاضر استفاده شد تا اطلاعات همه جانبه‌تری از منابع مختلف درگیر با موضوع به دست بیآورد. این کار باعث شد تا از دیدگاه‌های مختلفی داده‌ها گردآوری شود تا وسعت و عمق داده‌ها بهبود یابد. علاوه بر این سه گروه منبع گردآوری داده، ادبیات نظری و پژوهشی مشارکت نیز منبع دیگری بود که اطلاعات جامع‌تری را در مورد پدیده مورد مطالعه در اختیار محقق قرار دهد. این امر نشان داد که مثلث‌سازی به شکل مناسبی صورت گرفته و پدیده از زاویه منابع مختلف و متنوعی بررسی شده است.
بازبینی توسط همکاران ^۸	در این روش فرآیند تحلیل داده‌ها و نتایج به دست آمده در اختیار متخصصان و همکارانی که در طول پژوهش مشارکت دارند قرار می‌گیرد تا نسبت به صحت و سقم فرآیند و نتایج ارائه دهند. در صورت رضایت آن‌ها از فرآیند و نتایج به دست آمده می‌توان نسبت به روایی تحلیل و نتایج اطمینان حاصل کرد. بازبینی توسط همکاران، تعامل بین پژوهشگر و سایر افرادی است که در زمینه روش‌های تحقیق تجربه دارند (به عنوان مثال: همکاران تحقیق، مشاوران مطالعه) و زمینه راهنمایی برای طرح تحقیق، جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل داده‌ها را فراهم می‌کنند.	در این پژوهش ضمن کسب نظرات دو عضو هیئت علمی متخصص در حوزه پژوهش، تحلیل داده‌ها و نتایج آن در اختیار چند تن از متخصصان نیز قرار گرفت. نتیجه این چنین بود که این افراد از ۲۴۷ کد باز استخراج شده، ۷۵ کد را پذیرفتند و مدل مفهومی نهایی شامل ۶ کد انتخابی، ۲۴ کد محوری و ۷۵ کد باز می‌باشد.
بررسی توسط اعضا ^۹ (مصاحبه‌شوندگان)	یک فرآیند کنترل کیفیت است که با مراجعه مجدد به مصاحبه‌شوندگان به دنبال تأیید یافته‌های به دست آمده و یا بررسی مجدد آن می‌باشد. برای این کار محقق پس از تحلیل داده‌ها آن‌ها را خلاصه کرده و به تعدادی از مصاحبه‌شوندگان ارائه کرد تا یافته را مورد بررسی قرار دهند. به صورت روشن‌تر در این مرحله محقق به دنبال آن است که آیا برداشت درستی از اظهارنظرهای مصاحبه‌شوندگان داشته است یا خیر. علاوه بر این میزان تناسب یافته با منظور واقعی مصاحبه‌شوندگان و منطقی بودن یافته‌ها نیز مورد بررسی قرار گرفته و از آن‌ها خواسته می‌شود در صورتی که برداشت محقق با منظور واقعی آن‌ها تناقضاتی داشته است عنوان کرده و آن‌ها را جهت اصلاح مشخص سازند.	در این پژوهش یافته‌های به دست آمده در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت و برخی نتایج بر اساس نظرات ایشان اصلاح گردید.

۵-۲- پایایی مدل مفهومی

انجام شده از روش توافق درون موضوعی بهره بردیم. شیوه اعمال هر یک از این دو شیوه در ادامه خواهد آمد.

در پژوهش حاضر از پایایی بازآزمون و روش پایایی توافق بین دو کدگذار برای محاسبه پایایی مصاحبه‌های

جدول ۸: پایایی مدل مفهومی

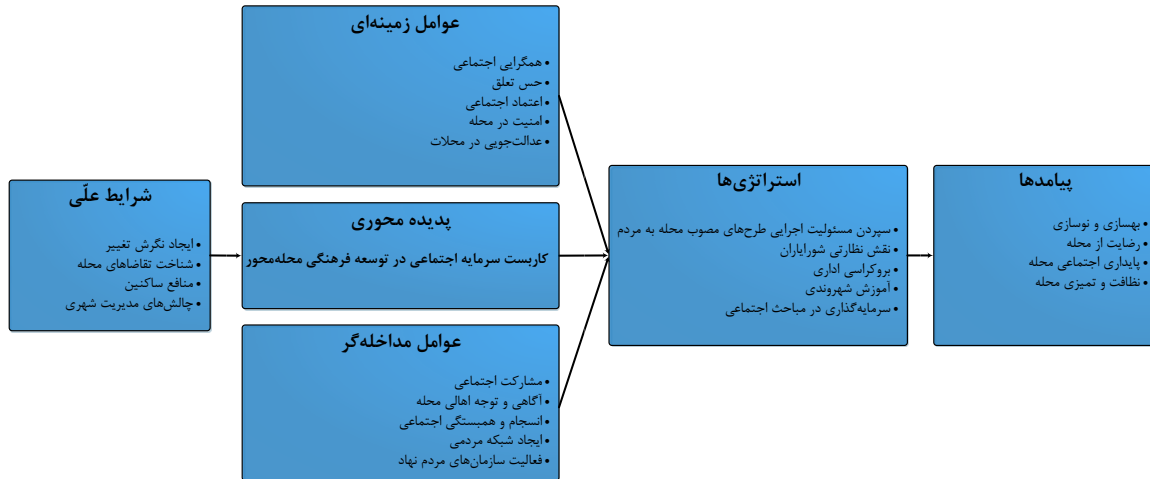
روش‌های مورد استفاده	نحوه بررسی روش	بررسی‌های محقق
پایایی بازآزمون	روش بازآزمون برای ارزیابی ثبات کدگذاری پژوهشگر به کار می‌رود. برای محاسبه پایایی بازآزمون از میان مصاحبه‌های انجام گرفته چند مصاحبه به عنوان نمونه انتخاب شده و هر کدام از آن‌ها در یک فاصله زمانی مشخص توسط خود پژوهشگر، دو بار کدگذاری می‌شوند. سپس کدهای مشخص شده در دو فاصله زمانی برای هر مصاحبه انتخابی با هم مقایسه می‌شوند. در هر کدام از مصاحبه‌های انتخابی، کدهایی که در دو فاصله زمانی با هم مشابه هستند با عنوان کدهای توافق و کدهای غیرمشابه با عنوان کدهای عدم توافق مشخص می‌شوند. فرمول تخمین پایایی بین کدگذاری در دو فاصله زمانی بدین ترتیب است:	پس از انجام دوباره کدگذاری توسط محقق، درصد پایایی بازآزمون برابر با ۸۷ درصد محاسبه شد که این گواه بر آن دارد که مدل مفهومی ارائه شده از پایایی بالایی برخوردار می‌باشد.
پایایی بین دو کدگذار (ضریب کاپا)	توافق بین کدگذاران عبارت از توافق دو یا چند کدگذار در زمینه کدهای مورد استفاده در خصوص بخشی از متن مصاحبه می‌باشد (نشان داده شود که یک کدگذار دیگر، متن را با همان کد یا کدهای مشابه کدگذاری می‌کند). برای محاسبه پایایی مصاحبه با روش توافق درون موضوعی دو-کدگذار، از یک دانشجوی مقطع دکتری درخواست شد تا به عنوان همکار پژوهش (کدگذار) در پژوهش مشارکت کند. آموزش‌ها و تکنیک‌های لازم جهت کدگذاری مصاحبه‌ها به ایشان انتقال داده شد (هر چند که خود ایشان با کدگذاری آشنایی داشتند). سپس محقق به همراه این فرد، تعداد چهار مصاحبه را کدگذاری نموده و درصد توافق درون موضوعی (توافق بین دو کدگذار) با استفاده از فرمول زیر محاسبه گردید:	در تحقیق حاضر اهم موارد در اختیار دو نفر از اساتید قرارگرفت و بر اساس نظرات ایشان ضریب کاپا بر اساس فرمول زیر به میزان ۰.۸۴ محاسبه گردید.
	$K = \frac{\text{تعداد توافقات} \times 2}{\text{تعداد کل کدها}} \times 100 = \text{درصد پایایی باز آزمون}$	
	$K = \frac{\text{توافقات شانس} - \text{توافقات مشاهده شده}}{\text{توافقات شانس} - 1}$	
	$\text{توافقات شانس} = \frac{A+B}{N} \times \frac{A+C}{N} \times \frac{C+D}{N} \times \frac{B+D}{N}$	
	$K = \frac{P_0 - P_E}{1 - P_0} = \frac{0.884 - 0.787}{1 - 0.884} = 0.84$	
	در این مورد هم یا کل کار و یا همه موارد مورد نیاز در قالب یک چک‌لیست به صورت دو ارزش (بله/خیر) به جهت سهولت پاسخگویی و صرفه‌جویی در زمان در اختیار دو نفر متخصص قرار می‌گیرد. پس از اخذ نظرات از طریق فرمول زیر میزان ضریب توافق کاپا محاسبه می‌گردد که عددی بین ۱ تا ۱+ می‌باشد. اگر میزان محاسبه شده به ۱+ نزدیک باشد نشان‌دهنده پایایی بالا، اگر به ۱- نزدیک باشد نشان‌دهنده عدم توافق و اگر به صفر نزدیک باشد نشان‌دهنده فقدان پایایی می‌باشد.	

۶. یافته‌های پژوهش

۶-۱- طراحی مدل

یافته‌های مراحل قبل، سوال پژوهش و نتایج به‌دست آمده، در این مرحله الگویی به‌دست می‌دهد که به موجب آن می‌توان چارچوبی ارائه و یا نتایج را در قالب الگو یا جدول ارائه داد. در صورتی می‌توان به الگو استناد کرد

شکل ۲: الگوی سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور با رویکرد کیفی فراترکیب

۶-۲- تشریح ابعاد مدل

این مطالعه به دنبال این است که الگویی از سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور ارائه کند. پژوهش به صورت کیفی، از ابزار فراترکیب بهره برده است. منابع مورد مطالعه به‌طور کلی از الگوی سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور، ۶ بعد و ۲۸ مولفه و ۲۴۷ شاخص به‌دست آمده و طبقه‌بندی شدند. جنبه‌های شش‌گانه شامل عوامل زمینه‌ای، عوامل علی، پدیده‌محوری، عوامل مداخله‌گر، راهبردهای و پیامدهای سرمایه اجتماعی در توسعه فرهنگی محله‌محور است. هر یک از ابعاد فوق، شاخص‌هایی را دربر داشت که بدین شرح است:

عوامل زمینه‌ای شامل مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی، امنیت در محله، عدالت‌جویی، همگرایی اجتماعی و حس تعلق است. توجه به دارایی‌های اجتماعی محله و درخواست مشارکت مردم در طرح‌های مشارکتی، حاکی از این است که ساکنین می‌خواهند وضعیت محله را به صورت مشارکتی بهبود بخشند. حفظ و تقویت حس تعلق به محله با توجه به هویت و وابستگی مکانی، پیوند اجتماعی و تعلق عاطفی و مکانی، شهرهایی پایدار و زندگی مشترک را در جوامع شهری فراهم می‌کند. اعتمادسازی نسبت به نهادهای دولتی و مدیریت شهری، ایجاد زمینه‌های آن، وجود امنیت نسبی و تشکیلات کارآمد برای مدیریت

بحران در محلات، وضعیت اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی جامعه را بهتر می‌کنند. رعایت قوانین شهری، شفافیت برنامه‌ها، دوری از تضاد منافع در تصمیم‌گیری‌ها، ایجاد تمایز بین قانون، اخلاق، هنجار و عرف و ایجاد فرهنگ سازمانی پذیرش مشارکت مردمی در شهرداری‌ها به عدالت‌جویی در محلات می‌انجامد. این نتایج با بخشی از نتایج کریمی‌زاده اردکانی (۱۳۹۶)، بردی‌انامرادنژاد و همکاران (۱۳۹۲)، رجبی (۱۳۹۰)، مطالعات ادریسی و شجاعی (۱۳۹۱) و ذبیحی و فولادی (۱۳۹۳) منطبق است.

شرایط علی، شامل مؤلفه‌های ایجاد نگرش تغییر، شناخت تقاضاهای محله، منافع ساکنین و چالش‌های مدیریت شهری است. همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد، ایجاد نگرش تغییر مستلزم تلاش برای ایجاد جامعه فعال و مسئولیت‌پذیر، با توجه به نیازهای محله و هماهنگی با قوانین شهر است. تشکیل گروه‌های مطالبه‌گری حول نیازهای محلی و عام، و حل طرح‌های محله در مقیاس کوچک، راهکارهای شرایط محله بودند. توجه به نیازهای خاص محلی و اولویت‌بخشی منافع سکنه هدف اصلی اقدامات مدیریت شهری است. در کنار آن، برنامه‌ریزی مناسب و همکاری فعال بین شهرداری، ساکنین و مراکز مربوطه برای بهبود وضعیت محله اهمیت دارد. این رهیافت‌ها با بخشی از نتایج مقرر در مطالعات کریمی‌زاده

نتایج حاصله با بخشی از نتایج مطالعات ایزدی و محمدی (۲۰۱۶)، میستیک و کرنیک (۲۰۱۲)، سمعی کاشی و جانباز قبادی (۲۰۱۳)، روزنستین (۲۰۰۹) و کریمی‌زاده اردکانی (۱۳۹۶)، منطبق است.

راهبردهای توسعه فرهنگی محله‌محور، شامل شاخص‌های اصلی نقش نظارتی شورایاران، بوروکراسی اداری، آموزش شهروندی، سرمایه‌گذاری در مباحث اجتماعی و سپردن مسؤلیت اجرایی طرح‌های مصوب محله به مردم است. ظرفیت مشارکت‌های مردمی در اجرای طرح‌ها و مقاومت‌سازی بافت محله توسط مدیریت شهری استفاده می‌شود و مسؤلیت اجرایی طرح‌های مصوب را به مردم واگذار می‌شود. در این راهبردها سیاست‌گذاری شهرداری حول تغییر شکل تعلق و مشارکت در حوزه شهری، در نظر گرفتن حق پرسشگری شهروندان و مسائل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی اهمیت دارد. شورایاران در رویکرد مدیریت شهری برای حفظ کیفیت زیست‌محیطی و رعایت ضوابط شهرسازی، به نمایندگی از ساکنین محله، راهکارهای لازم برای نظارت بر تراکم ساختمان‌ها و بافت‌های فرسوده محله را ارائه و بر رعایت ضوابط استانداردهای شهرسازی در طرح‌های شهری نظارت می‌کنند. به موجب رویکرد اخیر، ساکنین محله، اعضای شورایاری‌ها را شکل می‌دهند و این به معنای تفویض قدرت به ساکنین جهت تصمیم‌گیری در مورد امور محله است. همچنین، شورایاری‌ها می‌بایست از بوروکراسی اداری در شهرداری‌ها اجتناب کنند و نسبت به نظرات و پیشنهادات شهروندان مسؤلیت‌پذیر باشند. آموزش شهروندی برای افزایش مشارکت و تحقق اهداف شهری اهمیت دارد که از خلال ایجاد مراکز مهارت‌آموزی و آموزش در گروه‌های سنی مختلف محقق می‌شود. هدف این آموزش‌ها، تبدیل شهروندان به تسهیل‌گران، فعال‌سازی شهروندان غیرفعال، آموزش صحیح مطالبات شهروندان، تعیین نقش مدارس و فضای مجازی در آموزش شهروندی، برگزاری جلسات رفع مشکلات محله، استفاده از نوآوری‌ها و فناوری‌های امروزی و برگزاری دوره‌های آموزشی است. برای امکان سرمایه‌گذاری در مباحث اجتماعی در مدیریت مالی شهری، می‌بایست عوارض و مالیات پرداخت شود، از هزینه‌های اضافی در ارائه خدمات به ساکنین دوری کرده و از منابع بهره‌برداری بهینه شود. بهینه‌سازی شبکه‌های حمل و نقل عمومی، بهینه‌سازی منابع آب و انرژی، توسعه فناوری‌های جدید، و غیره این فرآیند را تسهیل می‌کند. نتایج به‌دست آمده با بخشی از نتایج مطالعات رضایی و نگین‌تاجی (۱۳۹۴)، دانشپور و همکاران (۱۳۹۶)، صفایی‌پور (۱۳۹۶)، کریمی‌زاده اردکانی (۱۳۹۶) و صادقی‌نسب (۱۳۹۷) مطابقت دارد.

در این مطالعه، پیامدها، شاخص‌هایی را شامل می‌شود که مشتمل بر رضایت از محله، پایداری اجتماعی محله، نظافت و تمیزی محله، ایجاد خدمات زیربنایی مناسب در

اردکانی (۱۳۹۶)، رجبی (۱۳۹۰)، صفایی‌پور (۱۳۹۶)، خوشفر و همکاران (۱۳۸۹) و عظیمی آملی و ارشادی وهرام (۱۳۹۶) مطابقت دارد.

اگر اساس توسعه و بهبود محله، سرمایه اجتماعی، به عنوان یک پدیده باشد، ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در محله برای توسعه فرهنگی محله‌محور اهمیت می‌یابد. افزایش همبستگی ساکنین، توجه به مسائل و ضرورت‌های محله و همکاری برای رفع آن‌ها، توسعه فرهنگ شهروندی و مسؤلیت‌پذیری، ایجاد فضایی امن و پایدار و تشویق ساکنین به فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی و بهبود روابط اجتماعی درون‌محله‌ای می‌تواند منتهی به وضعیت فرهنگی محله بهبود یافته و ارتقای کیفیت زندگی ساکنین است. به علاوه، ایجاد فرهنگ نگاه نیازمدار به محیط در ساکنین و توسعه فرهنگ کلان‌شهرنشینی، نیز موجب توسعه پایدار محله و ارتقای کیفیت زندگی ساکنین می‌شود. نتایج این ره‌آورد با بخشی از نتایج فخرایی و مرزی (۱۳۹۶)، سوری (۱۳۹۳)، جانانان (۱۳۹۱)، سیرت و همکاران (۲۰۰۱)، پاتنام (۱۳۹۲)، فوکویاما (۱۳۸۶) و مطالعات اقتصادی (۱۳۹۲) مطابقت دارد.

عوامل مداخله‌گر مشتمل بر افزایش شفافیت و اعتماد ساکنین به مدیریت شهری، بهبود وضعیت محله، افزایش رضایت و احساس مسؤلیت اجتماعی ساکنین به دلیل مشارکت آن‌ها در امور محله، ایجاد بستر مناسب برای مشارکت مردم در امور محله و ایجاد همبستگی، ارتقای سطح دانش و تجربه نیز از اهداف مداخله‌گران است. برای این‌که بتوان شهروندان را مدیریت شهری دخالت داد، مؤلفه‌های آموزش و آگاهی‌بخشی در مورد مسائل شهری و ایجاد فضاهایی برای مشارکت آن‌ها مورد توجه است. در این راستا، مدیران شهری و برنامه‌ریزان باید مساعی خود را صرف بهبود شرایط ارتباطی و فرهنگ شهروندی، شفافیت در امور محله و شهر و جلب مشارکت مردم در مدیریت شهری نمایند. ایجاد شبکه مردمی و تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد در محله‌ها، با هدف توسعه اجتماعی و اقتصادی محله حائز اهمیت است و می‌تواند باعث افزایش مشارکت مردم در ایجاد فرصت‌های شغلی و توسعه اقتصادی، توانمندی‌های اجتماعی و اقتصادی مردم و مسائل محلی گردد. شاخص «تسهیل‌گر» به طور کلی چنین تفسیر می‌شود که تسهیل‌گری در حل مشکلات محله و توسعه اجتماعی و اقتصادی محله اهمیت داشته باشد؛ همان‌طور که شاخص «نقش حمایتی شهرداری‌ها» چنین تفسیر می‌شود که به مشارکت فعال ساکنین در برنامه‌ریزی و حل مشکلات محلات، توسعه پایدار و ارتقای کیفیت زندگی در محلات، تعامل مؤثر مسؤولین شهری و ساکنین محله اهمیت قائل است. این دو شاخص با تعامل همه‌جانبه نهادهای مردم‌نهاد محلی، مدیریت شهری، ساکنین محله و تسهیل‌گران، به بهبود وضعیت محله برای ایجاد فضایی مطلوب برای زندگی و کار می‌انجامد.

زندگی اجتماعی و فردی شهروندان است. افزایش سرعت جابجایی جمعیت در تهران، ترکیب بافت فرهنگی و حتی سطح طبقه اجتماعی ساکنین در محلات حاصل شرایط سیاسی و اقتصادی حاکم بر جامعه است. از این رو مدیران شهری با مسائل پیچیده و متعددی چون بی تفاوتی نسبت به محل زندگی، عدم مسئولیت پذیری، عدم حساسیت و آگاهی نسبت به حقوق و تکالیف شهروندی و غیره برای سیاست گذاری و برنامه ریزی روبه رو ساخته است.

با توجه به یافته‌های پژوهش، به نظر می‌رسد رضایت ساکنین از خدمات و امکانات محیطی، رابطه مستقیم با حس اعتماد اجتماعی و مسئولیت شهروندی دارد. به همین ترتیب، میان رضایت از مجموعه خدمات ارائه شده از سوی مدیریت شهری و تقویت احساس تعلق به محل زندگی و کاربست سرمایه اجتماعی در محله ارتباط مستقیم برقرار است. حاصل این تعامل مثبت، افزایش تعهد به تکالیف شهروندی و پذیرش فرهنگ شهرنشینی است. در عین حال رضایتمندی و حس مسئولیت اهالی محله با مشارکت داوطلبانه و پذیرفتن آسان تغییرات ارتباط مستقیم دارد و این امر منتهی به توسعه فرهنگی محله محور خواهد شد. در واقع رضایتمندی اجتماعی شهروندان در کنار و در تعامل با تغییر رویکرد مدیریت شهری، می‌تواند ارتباط متقابل سرمایه اجتماعی و همبستگی‌های جمعی را تقویت کند. رویکرد محله محوری با تغییر در رویکرد توسعه از بالا، تسهیل راه‌های مشارکت مردم در سطح محله و توسعه فرهنگ مشارکت از سوی مدیریت شهری و شهروندان، راهکاری برای حل مشکلات موجود در شهر و مدیریت شهری خواهد بود.

۸. پیشنهادات

با نگاهی به نتایج حاصله پیشنهادات ذیل قابل توجه به نظر می‌رسد:

محله و کیفیت زندگی و بهسازی و نوسازی است. افزایش مقاومت محله در برابر زلزله با بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده، از جمله موارد مهم در توسعه پایدار شهری هستند. در خصوص شاخص «رضایت از محله»، افزایش کیفیت خدمات، و افزایش رضایتمندی ساکنین در محله و دسترسی آسان و سریع به خدمات، از جمله موارد مهم در بهبود کیفیت زندگی ساکنین در شهر هستند. ایجاد فضاهای عمومی و خدمات اجتماعی متناسب با نیازهای ساکنین، رضایتمندی ساکنین و احساس تعلق به محله را ممکن می‌سازد. در خصوص شاخص «پایداری اجتماعی محله»، ایجاد خطوط اتوبوسرانی و تاکسی، افزایش درآمدهای پایدار اهالی محله، و ایجاد فرصت‌های شغلی و رفع مشکلات ترافیکی در بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی ساکنین در محله مؤثر هستند. نتایج این قسمت با بخشی از نتایج مطالعات اولجینیکراک و همکاران (۲۰۱۹)، برنتزن و جانسن (۲۰۱۶)، اسموردال و همکاران (۲۰۱۶) و عظیمی آملی و ارشادی و هرام (۱۳۹۶)، منطبق است.

۷. نتیجه گیری

ساختاری شهری بر اساس هنجارهایی شکل می‌گیرد که ساختگی است و با خواست و ارزش‌های مردمی بیگانه است. همین تعارضات منافع منجر به نابسامانی رو به ازدیاد شهرها می‌شود که نتیجه آن تأثیر این مسائل و مشکلات فیزیکی، کالبدی، ترافیکی و غیره بر رفتارهای اجتماعی شهروندان است و ساکنین نسبت به پهنه شهر دلبستگی و تعلق خاطر کم‌تری دارند. با توجه به این که فضاهای عمومی در مقیاس کلان شهری چون تهران افزایش یافته و تغییرات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و فناورانه، از روابط محله میان ساکنین و همسایگان کاسته است. در حالی که همین مؤلفه، مهم‌ترین عامل در

جدول ۹: پیشنهادات عملی

ردیف	موضوع	پیشنهادات
۱		بررسی مجدد قانون اجرایی شورای شهر تهران و بازبینی فرآیند رأی‌گیری در سطح تهران با توجه به گسترده شدن مناطق و محلات
۲	مردم/برنامه ریزی	آینده‌پژوهی، آینده‌نگاری و برنامه‌ریزی دقیق برای استفاده از فن‌آوری‌های هوشمند و استفاده از بستر فضای مجازی برای جلب مشارکت شهروندان
۳		تعامل سازنده بین مدیران سازمان‌های مردم‌نهاد و شهروندان
۴		فراهم ساختن مکان‌های عمومی جهت اجتماع ساکنین مانند کتابخانه‌های سیار در پارک‌های محله‌ای، برپایی نمایشگاه‌های مختلف مانند سلامت، ایجاد پیاده‌راه‌ها و فضای عمومی مناسب برای اقشار مختلف (کودکان، سالمندان و زنان)
۵		تدوین برنامه‌هایی مبتنی بر روش‌های بودجه‌ریزی مشارکتی

ردیف	موضوع	پیشنهادات
۶		یافتن راهبردهای نو و کارآمد در جهت ایجاد همبستگی اجتماعی بیش تر در بین افراد محله می توان از راهبردهایی مانند تشویق شهروندان به شرکت در هم اندیشی ها و جلسات تصمیم گیری محلی
۷	مشارکت	شناسایی افراد سرشناس، نخبه، متخصص و یا داوطلب محلی و سود جستن از ظرفیت ها، تخصص ها و تجربیات کاری آن ها در راستای پیشبرد اهداف توسعه محله ای
۸		جلب اعتماد شهروندان برای مشارکت در فعالیت های محلی
۹		تقویت بسترهای ارزشی مانند صداقت، اعتماد و همکاری به عنوان مهم ترین مؤلفه های همکاری ساکنین با گروه ها و تشکل های محلی در برنامه ریزی توسعه محله ای برای ساکنین محلات
۱۰	سیاست گذاری	تقویت رویکردهای مشارکتی به نهادهای محله ای از جمله هیات های مذهبی، کانون های مالی و قرض الحسنه، گروه های شغلی، کانون های آسیب های اجتماعی و غیره
۱۱		ایجاد فضای رقابت و همکاری بین تشکل های محله ای جهت واگذاری امور کالبدی- فضایی و فعالیت های فرهنگی اجتماعی
۱۲		استفاده از بانک اطلاعات محله ای برای اولویت بندی فرآیند سیاست گذاری و اجرای سیاست های محله

تشکر و قدردانی

این مقاله هیچ حامی مالی و معنوی نداشته است.

تعارض منافع

این مقاله فاقد هرگونه تعارض منافی است.

تأییدیه اخلاقی

نویسندگان متعهد می شوند که کلیه اصول اخلاقی انتشار اثر علمی را براساس اصول اخلاقی COPE رعایت کرده اند و در صورت احراز هر یک از موارد تخطی از اصول اخلاقی، حتی پس از انتشار مقاله، حق حذف مقاله و پیگیری مورد را به مجله می دهند.

درصد مشارکت

نویسندگان اعلام می دارند به طور مستقیم در مراحل انجام پژوهش و نگارش مقاله مشارکت فعال داشته اند.

پی نوشت

1. Bullen
2. Bourdieu
3. Fukuyama
4. Olejniczak
5. Berntzen & Johannessen
6. Smordal
7. Data Source Triangulation
8. Peer Debriefing
9. Member Checking

فهرست منابع

- Ahmadipour, Zahra, and Mostafa Ghaderi Hajat. 2015. *Political Organizing and Planning of Urban Space*. Tehran: SAMT publication. [in Persian]
- Azani, Mehri, Reza Malekbadi Mokhtarie, and Shohreh Birgani Molaei. 2013. Investigating Neighborhood Sustainable Development (Case Study; district 13 of Esfahan city). *Spatial Planing* 3(2): 119-142. magiran.com/p1230374. [in Persian]
- Azimi Amoli, Jalal, and Samar Ershadi Vahram. 2017. Urban management based on neighborhood participatory planning approach (Case Study: Neighborhood Urban areas of Tehran 1st District). *Journal of Geography (Regional planning)* 7(2): 21-40. doi: [20.1001.1.22286462.1396.7.2.2.4](https://doi.org/10.1001.1.22286462.1396.7.2.2.4). [In Persian]
- Banerjee, Tridib, Anastasia Loukaitou Sideris. 2011. *Companion to Urban Design*. Translated by Reza Basiri Mojdehi, Navid Pourmohammadreza, Hamideh Farhmandian. Tehran: Tahan Publications. [in Persian]
- Blarc, Yalda. 2009. *A new perspective on urbanization and urbanization in the third world*. Tehran: Fakhrakia Publication.
- Bordi Anamoradnejad, Rahim, Sima Bouzari, and Soudabeh Hosseinidoušt. 2013. The Role of Public Participation in Urban Economy and Management (The Case of the City of Amol). *Journal of Urban Economics and Management* 1(3). magiran.com/p1222159. [in Persian]
- Bourdieu, Pierre. 2001. *Raisons Pratiques: Sur La Theorie De L'action*. Translated by Morteza Mardiha. Tehran: Naghshonegar Publication. [in Persian]
- Broumand, Jamshid. 2014. *City and Urban Space*. Tehran: Sorosh publication. [in Persian]
- Bullen, Paul. 2000. Social Capital. Family Support Services and Neighborhood and Community Centers in New South Wales. <http://www.mapl.com.au>
- Burgel, Guy. 2013. *City*. Translated by Narciss M. Sohrabi. Tehran: Shoor Afarin. [in Persian]
- Cassidy, Tony. 2010. *Environmental Psychology*. UK: Psychology Press.
- Cathleen, Johnson. 2012. *A Model of Building Social Capital*. Translate by Barzan Ghafouri, Zaribar. [in Persian]
- Danaie Fard, Hassan, and Hosien Kazemi. 2011. *Promoting Interpretive Research in Organization: Overview of Hilosophical Assumption and Executing of Phenomenography in Organizations*. Tehran: Imam Sadiq University.
- Daneshpour, Seyed Abdolhadi, Mostafa Behzadfar, Naser Barakpour, and Marjan Sharafi. 2017. Participatory Planning Environment: A Conceptual Model for Analysis of Effective Factors in Citizen Participation in Planning. *Journal of Architecture and Urban Planning* 9(18): 23-41. <https://www.sid.ir/paper/215871/en>. [in Persian]
- Delavar, Ali. 2014. *Educational and Psychological Research*. Tehran: Virayesh Publication institute. [in Persian]
- Delli, Priscoli. 2003. Jerme: Participation Consensus Building and Conflict Management Training. UNESCO.
- Donyamali, Ahmad, Rahim Sarvar. *Urban Planning and Management with an Urban Landscape Approach*. Tehran: Kian Publication, Rayaneh Sabz. [in Persian]
- Edrisi, Afsaneh, and Marjan Shojaei. 2013. Examination of the Factors Affecting the Inhabitant's Social Participation in Urban Development Project: A Case Study of Building Pedestrian Ways in the Historical Texture of Tehran (Region 12). *Social Development & Welfare Planing* 4(13): 115-158. magiran.com/p1200578. [in Persian]
- Egtesadi, Nahal. 2013. Citizen Participation, The Key to Social Sustainable Development in Urban Communities. *Hoviatshahr* 7(16). <https://sanad.iau.ir/Journal/hoviatshahr/Article/795492>. [in Persian]
- Fakhraei, Abbas, and Rozhin Marzi. 2017. Investigate the relationship between citizen participation, and the main factors of urban management Case Study: Tehran. *Haft Hesar J. Environ Stud* 6(21): 17-26. <http://hafthesar.iauh.ac.ir/article-1-466-fa.html>
- Fani, Zohre. 2013. City and Cultural Discourse. *Geographical Quarterly of the Land* 1(4): 75-80. [in Persian]
- Friedman, John. 2005. Globalization and Emerging Culture of Planning. *Progress in Planning* 64: 183-234.
- Fukoyama, Francis. 2007. *The End of the Order*. Translated by Gholam Hossein Tavassoli. Tehran: Hekayat Galamenovin Publication. [in Persian]
- Habibi, Mohsen, and Maliheh Maghsoudi. 2016. *Urban Renovation*. Tehran: University of Tehran Press. [in Persian]
- Hafeznia, Mohammadreza. 2016. *An Introduction to the Research Method in Humanities*. Tehran: SAMT Publications. [in Persian]
- Hajipour, Khalil. 2006. Community Based Planning, An Efficient Approach for Sustainable Urban Management. *Journal Honar-ha-ye-Ziba* (26). <https://www.sid.ir/paper/5844/en>. [in Persian]
- Henderson, Vernon. 2002. Urbanization in developing countries. *The world bank research observer* 17: 89-112. <http://mazaheri.mytehran.ir/Default.aspx?tabid=71515>
- Hosseinzadeh Dalir, Karim, Mohammad Akbarpour Saraskanroud, and Mohammad Hossein Hosseini. 2012. City Management in Middle Cities of Iran. *Journal Geographic Space* 12(37). <https://www.sid.ir/paper/91334/en>. [in Persian]

- Persian]
- Izadi, Malihe, and Jamal Mohammad. 2016. The Roles of Neighborhood Cultural spaces in the development of Citizenship Culture. *Journal of Modern Applied Science* 10(3): 89-94. [in Persian]
 - Jahanbin, Nima. 2009. Presenting the Definition of City Nature and the Indexes and Criteria for Surveying its Situation in Contemporary ERA. *Journal Hoviateshahr* 3(4). <https://www.sid.ir/paper/154682/fa>. [in Persian]
 - Karimizadeh Ardakani, Somaieh. 2017. Community –based consequences, community –based management, community involvement. *Geographical Resarches* 32(3): 100-113. <http://georesearch.ir/article-1-157-fa.html>. doi: [10.29252/geores.32.3.100](https://doi.org/10.29252/geores.32.3.100). [in Persian]
 - Khushfar, Gholamreza, Samia Khosravi, and Mojtaba Hosseinnejad. 2018. neighborhood-oriented urban management; A step towards the realization of sustainable urban development. *the first sustainable urban development conference, Tehran*. [in Persian]
 - Masoumi, Salman, H. Imani Jajermi, and S. R. Mostafavi. 2018. Neighborhood development in line with the sustainability of Tehran metropolis, General Department of Social and Cultural Studies of Tehran Municipality. first edition. Tehran: Society and Culture Publication. [in Persian]
 - Mousai, Maitham, and Behzad Razavi Elhashem. 2018. Survey (SWOT) of citizens' participation in urban affairs. *Social welfare quarterly* 11(41): 123-152. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-715-fa.html>. [in Persian]
 - Mousavi, Seyyed Ahmad. 2008. Neighborhood development planning with an emphasis on social capital (a case study of Mashhad Talab). Supervisor: Dr. Ali Akbar Taqvai, Tarbiat Modares University, Tehran.
 - Misetic, Anka, and Raselika Krnic. 2012. Actors in the Planning and Development of Varazdin: The Contribution of Social Sustainability Research in the Urban Context. *Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb* 6(12): 143-165.
 - McGill, Ronald. 1998. Urban Management in Development Countries. *Cities* 15(6).
 - Pacione, Michael. 2011. Introduction: urban growth patterns- trends and policy issues. Edward Elgar publishing limited.
 - Pakseresht, Soleiman. 2014. Considerations and Strategies of Enhancing Social Capital. *Journal Strategy for Culture* 7(25). <https://www.sid.ir/paper/149312/fa>. [in Persian]
 - Papoli Yazdi, Mohammad Hossein, and Hossein Rajabi Sanajerdi. 2015. *The Theory of Urban and Surrounding*. Tehran: SAMT Publications. [in Persian]
 - Peris, Jordi, Míriam Acebillo-Baqué, Cebillo-baque, and Carola Calabuing. 2011. Scrutinizing the link between Participatory Governance and Urban Environmental Management, The Experience in Arequipa During 2003-2006. *Habitat International* 35: 84-92. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2010.04.003>
 - Putnam, Robert D. 2013. *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy*. Translated by Mohammad Taghi Delafrouz. Tehran: Salam Publications. [in Persian]
 - Rahmani, Mohammad. 2013. City with development concept. Tehran: Omid Enghelab publication. [in Persian]
 - Rajabi, Azita. 2012. The Methods of Citizen Participation in The Process of Urban Developoment. *Journal Environmental Based Territorial Planning (Amayesh)* 4(12). <https://www.sid.ir/paper/130512/en>. [in Persian]
 - Rezaie, Mohammad Reza, and Soodeh Negintaji. 2015. Explore Effective Ways to Strategies for Creation of Sustainable Neighborhoods with Participatory Planning Approach (Case Study: Yassouj Rahnamaei Neighborhood). *Journal: Research and Urban Planning* 6(20). <https://www.sid.ir/paper/220219/fa>. [in Persian]
 - Rosenstein, Carole. 2009. Cultural development and City Neighborhoods. *Journal of Charting Civil Society* (21): 1-10.
 - Sadeghi Nesab, Shahin. 2017. *Designing a framework for the construction and application of social capital for university faculty members and middle managers of government agencies in improving the performance of the administrative system of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Faculty of Management and Accounting, Farabi Campus, University Tehran. [in Persian]
 - Safaipour, Zahra. 2017. Investigating factors affecting people's participation in urban development; Case study: Ilam city. *Journal of urban development studies* 1(1): 111-140. [in Persian]
 - Samiee Kashi, Seyeda Soheila, and Gholamreza Janbaz Ghobadi. 2013. The Role of Citizen Participation in Sustainable Development of Urban Areas (Case Study: Qaemshahr City). *International Research Journal of Applied and Basic Sciences* 6(7): 910-916.
 - Sandelowski, Margarete, Julie Barroso, and Corrine Voils. 2007. Using qualitative metasummary to synthesize qualitative and quantitative descriptive findings. *Research in nursing & health* 30(1): 99-111.
 - Sanoff, Henry. 2000. *Community Participation Methods in design and Planning*. John Wiley & Sons, INC.
 - Seibert, Scott, Maria Kraimer, and Robert Linden. 2001. A Social Capital Theory of Career Success. *Academy of Management Journal* 44(2).
 - Souri, Ali. 2014. Social Capital and its Growth in Iran. *Journal of Economic Research and Policis* 22(69). magiran.com/p1275969. [in Persian]

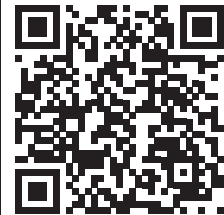
- Singhal, Shaleen, Jim Berry, and Stanley MCGreal. 2009. A Framework for Assessing Regeneration, Business Strategies and Urban Competitiveness. *Local Economy* 24(2): 111-124.
- Tavassoli, Mahmoud. 2016. *Urban Space Design Rules and Criteria*. Tehran: UARC. [in Persian]
- Uffelen, Chris Van. 2012. *Urban Spaces: Plazas, Squares & Streetscapes (Architecture in Focus)*. Braun Publish, Csi.
- United nations. 2010. World urbanization prospects: the 2009 revision.
- WCED. 1987. *World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
- Zabihi, Hosein, and Mansoureh Fouladi. 2017. Sustainable development with an emphasis on the neighborhood-oriented system and social justice studied: Sharq neighborhood, District 7, Tehran metropolis. *Seventh Congress of the Iranian Geopolitical Association (Political Geography of the City)*, Tehran. <https://civilica.com/doc/371282>. [in Persian]
- Zarin Kaviani, Azim. 2014. *Urban Management with Emphasis on Socioal Issues*. Tehran: Applied Research in Geographical Sciences. [in Persian]
- Zeiary, Keramatolah, Mariam Rezaei, and Mandana Masoudi. 2015. Analysis and Assessment of Management Problems of Small and Medium Cities (Case Study: Ilam City). *Ilam Culture* 15(44). magiran.com/p1477557. [in Persian]
- Zeinali Ghotbabadi, Amineh. 2016. Investigation Patterns of natural components in the creation of Urban identity (Case Study: Shahre-e-Babak). *Journal of Urban Landscape Research* 2(4). magiran.com/p1499213. [in Persian]

نحوه ارجاع به این مقاله

جنگ زرگری، مریم، اسماعیل کاووسی، و حبیب صبوری خسروشاهی. ۱۴۰۳. تبیین تاثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه فرهنگی محله محور: واکاوی کیفی به روش فراترکیب. *نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر* ۱۷(۴۶): ۱۵۷-۱۸۱.

DOI: 10.22034/AAUD.2023.391741.2777

URL: https://www.armanshahrjournal.com/article_185164.html

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Armanshahr Architecture & Urban Development Journal. This is an open- access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License.

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

